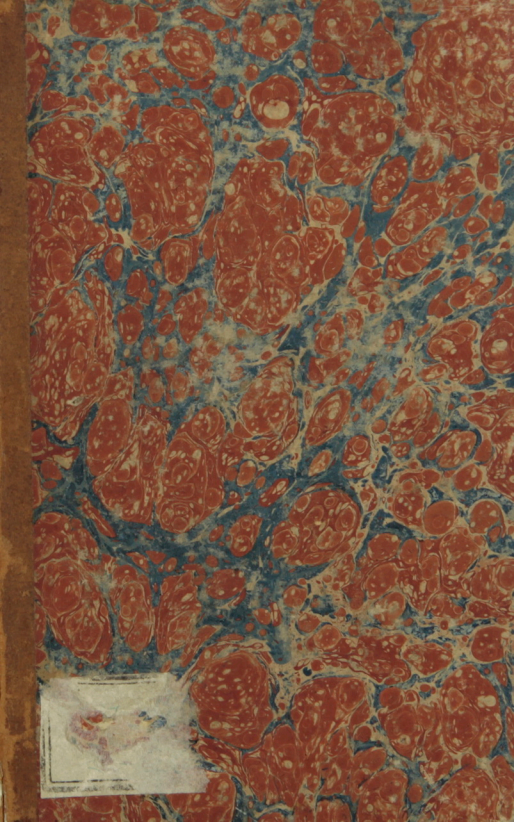
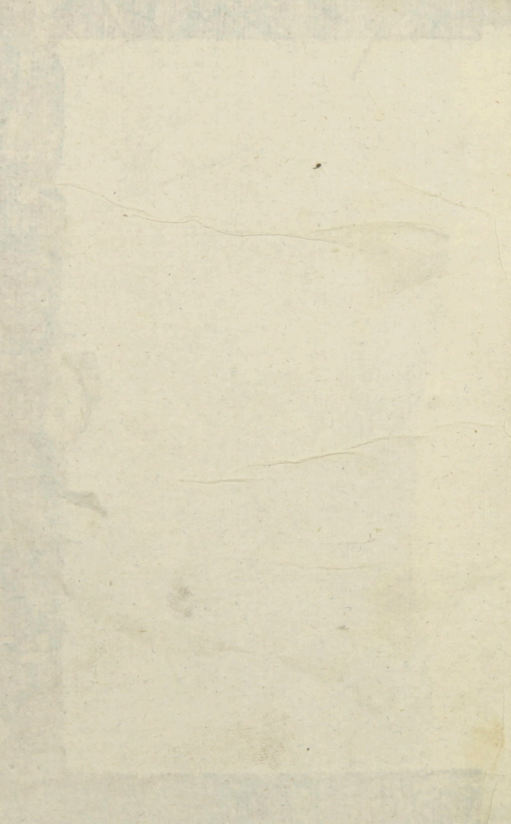
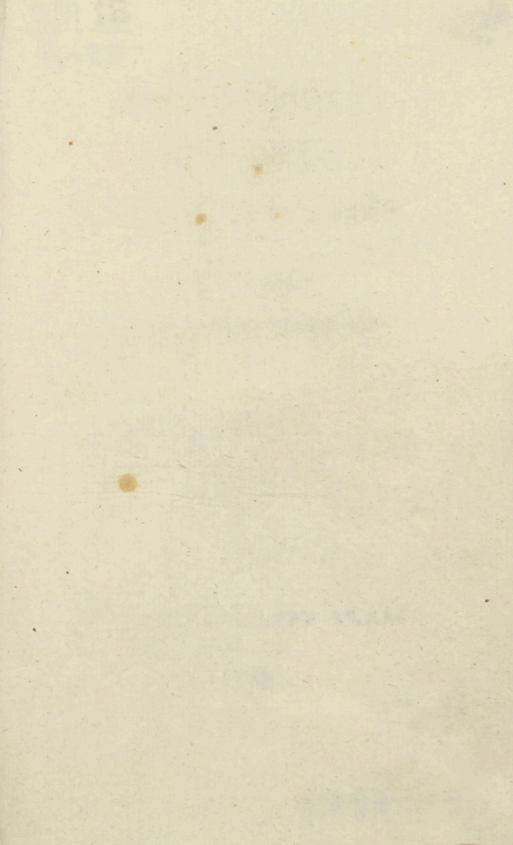

271.15

Հ-20

493

ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ՄԻՌՈՒԼՐԵԼՆ

Մ Ի Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ԿՂԶԻՆ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ:

ՏՊԱԳՐԵԱԼ Ի ՆՈՅՆ ԿՂԶԻ:

Հ. ԴԿԸ

2004

1954-42

4363-6h.

33800-65

Մ Խ Ի Թ Լ Բ Ե Լ Ն

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԹ ՀԻՄՆԱԴՐԻ ՆՈՐԱ:

Հիմնադիր այսր Սիաբանութեան
եղև Սիսիթար Սարգասետ Պետ.
րոսեան՝ Հայ ազգաւ:

Նաւ նա 'ի Սեբաստիա քաղաքի
Փոքուն Հայոց՝ յամի Տեառն 1676:

'Ի մանկութեան անդ յանձնեալ
ուսման Վահանայի 'ի դաստիարակու-
թիւն և յուսումն՝ եցոյց զյառաջագի.
մութիւն առաւել քան զչափ իւրոյ
հասակի. զի քան 'ի մանկական խաղս՝

առաւել ինքնայորդոր բերիւր յուսմունս, 'ի կրթութիւն աստուածաշտութեան, և բարի վարուց:

Յիններորդ ամի հասակին ցուցեալ զփափաք եկեղեցական վիճակի՝ ընկալաւ զսորս փոքր աստիճանս կղերիկոսաց: Իսկ 'ի հնդետասան ամաց հասակի եմուտ 'ի Սանս առնթեւ Սեբաստիոյ՝ կոչեցեալ սուրբ Լշանի՝ առ 'ի լինել անդ կրօնաւոր: Եւ Լշանիա Եպիսկոպոս առաջնորդ Սանացն տեսեալ զկատարելութիւն հասակի, և զգգօնութիւն մտաց նորա՝ զգեցոյց նմա զսքեմն կրօնաւորական, և ձեռնադրեաց զնա Սարկաւադ յամին 1691:

Ուր առաւելեալ Սիսիթարայ 'ի ջանս աստուածաշտութեան և ուսման՝ ընթերցաւ բազում անգամ մտադիր քննութեամբ Ստուածաշունչ գիրս, և զայլ մատեանս՝ զորս եգիտանդ. յորոյ և բազում ինչ շտեմարա-

նեաց 'ի միտս իւր : Ալ յետ յօրինե-
լոյ անդանօր զբանաստեղծութիւնս
ինչ, և հոգեւոր քարոզս, և 'ի նոյն
կրթելոյ զանձն առանձինն 'ի սենե-
կի, տեսեալ թէ ոչ կարէ անդ յա-
ռաջադէմ լինել 'ի բարձրագոյն ուս-
մունս՝ եւ 'ի Անաց անտի և աշա-
կերտեցաւ ումեմն վարդապետի յԱջ-
միածնէ 'ի Վաթողիկոսական աթոռոյ
հայոց, որ և խոստացաւ տանել զնա
անդր իբր 'ի Ճեմարան ամենայն գի-
տութեանց :

'Ի Ճանապարհին հասեալ նոցա 'ի
Վարին քաղաք՝ ետես անդ Սխիթար
զառաջինն զոմն եւրոպացի Սխոնար .
եհարց ցնա ըստ իւրումն հետաքնին
բարուց բազում ինչ վասն Արե-
մտեայց, և լուաւ 'ի նմանէ՝ 'ի յոր-
դոր սրտի իւրոյ :

Այլ իբրեւ չոգաւ ընդ Սարդապե-
տին յԱջմիածին, չեգիտ անդ զփափա-
քելի Ճեմարանն զիտութեանց : Ասն

որոյ և ելեալ անտի, և հրաժարեալ յաշակերտութենէ վարդապետին՝ գնաց 'ի Սանս կղզւոյն Սեանայ, զի թերևս անդ գտցէ զուսումնարան: Այլ քանզի և անդ եգիտ յաւէտ խստակրօն ճգնութիւնս քան զուսմունս, վասն որոյ դարձաւ անդրէն 'ի քաղաք իւր 'ի Սեբաստիա:

Բայց զճանապարհայն հասեալ 'ի վանս Բասենոյ մերձ 'ի Վարին՝ 'ի խնդրոյ առաջնորդի նորա՝ եկաց անդ առժամանակ մի ուսուցիչ լինել մանկանց:

Օհնի եօթնևտասն ամսոց ելեալ անտի իբրև եկն 'ի Վարին, եգիտ անդ զոմն հայազգի նորոգ դարձեալ յարևմտից. որ և պատմեաց նմա բազում ինչ վասն Եւրոպացւոց: Օոր լուեալ Մխիթարայ՝ արծարծէր 'ի հոգի իւր, և մնայր առթի անցանելոյ յարևմուտս:

Բնութեցաւ 'ի տան անդ հայկազուն Պարոնին զգիրս Վղեմայ Վալանոսին,

և բաղում ինչ քաղեաց 'ի նմանէ 'ի
սկէտս իւր :

Աստ յամին 1693 հասեալ 'ի Սե-
բաստիա՝ չոգաւ վերստին 'ի վանս
սուրբ Աշնի . և անդ ետ զանձն 'ի
հանապազորդ ընթերցումն մատենից
Հարց Հայոց , ևս և Ծունաց և Ասոր-
ւոց՝ որք թարգմանեալ կային յաղգին
Հայոց :

Այնչափ էր ուսումնասիրութիւն
նորա , մինչև և 'ի ճանապարհի նըս-
տեալ 'ի վերայ գրաստու՝ ընթեռ-
նոյր : Աւ չթողոյր մատեան ինչ 'ի ձե-
ռանէ , մինչև էր աւարտեալ զողջոյն
վերծանութիւն նորա հանդերձ քըն-
նութեամբ :

Արար 'ի վանս անդ դարձեալ երգս
ինչ հոգեւորական . յորոց զմանս ցարդ
երգեն Հայք յեկեղեցիս իւրեանց :

Այլ քանզի ունէր 'ի վանս անդ
ցաւ սաստիկ աչաց , եկեալ 'ի տուն
ծնողաց իւրոց առ 'ի դարման՝ ոչ

միայն սիրով համբերէր այնմ, այլև
'ի կուրութեան անդ իւրում՝ երբեմն
տայր այլոց ընթեռնուլ յունկն նորա
զգիրս ոտանաւորաց՝ Վերսիսի Վայեց-
ւոյն, և ինքն 'ի միտ առնոյր զայն
ըստ արագաշարժ իւրումն յիշողու-
թեան. և երբեմն ինքնին յօրինեալ
ոտանաւորս՝ տայր այլոց արձանացու-
ցանել 'ի գիր:

Եւ այնորիկ 'ի փարատիլ ցաւոց
աչաց իւրոց՝ փութայր նա գնալ յա-
րեմուտս յուսումն: Բայց յաւուրսն
յայնոսիկ քահանայ ոմն ուսումնասէր
եկեալ 'ի Սեբաստիա՝ յորդոր լինէր
նմա գնալ ընդ իւր յԱրուսաղէմ՝
առ 'ի պարապիլ անդ յուսմունս 'ի
միասին: Եւ Սիսիթար հաճեցաւ ճա-
նապարհակից լինել նմա մինչև 'ի Բե-
րիա. զի ակն ունէր շրջել զմիտս նո-
րա զճանապարհայն երթալ ընդ իւր
յաւէտ 'ի հռովմ:

Ի ճանապարհի անդ՝ մինչդեռ ան-

ցանէին նորա երիվարաւ ընդ գետ
ինչ, մերձ 'ի Սալաթիա՝ հատաւ լար
համետի գրաստուն Սխիթարայ. յոր
ձանք ջուրց տարան զգրաստն, և ինքն
մնաց համետին հանդերձ 'ի վերայ
ջրոցն. և թէպէտ 'ի լեզ անկեալ
զերծաւ, բայց պարկ նորա՝ յորում
կային գրուածքն իւր, կորեաւ:

Հասեալ 'ի Ռերիա՝ եգիտ և անդ
Ղալրոպացի Սիսոնարս. յորոց միջի
յաճախէր առ կրօնաւոր ոմն Յիսու-
սեան՝ որ էր այր երկիւղած, իմաս-
տուն և հմուտ արեւելեան լեզուաց:
'Ի յայտնել նմա Սխիթարայ զմիտս
իւր գնալոյ յարեւմուտս, տեսեալ նո-
րա զըստ բաւականին ինքնաջան ու-
սումն նորա, և զփոյթ լուսաւորելոյ
զայլս՝ խրատ ետ նմա չմեկնիլ յերկ-
րէ և յազգէ իւրմէ, յառաւելագոյն
օգուտ ազգայնոց իւրոց: Բայց քան
զի ոչ կարաց հաւանեցուցանել զՍխի-
թար, ետ 'ի ձեռս նորա զյանձնարա-

րական գիր յամին 1695. յորում զկնի
այլոց բանից՝ ասէ այսպէս . » Ալ զի
ամենալաւ պատանին վառեալ էր մե-
ծապէս եռանդեամբ եթէ՛ յա-
ղադս վարուցն անարատութեան , և
առանձին բարեպաշտութեան , և եթէ
վասն ուշիմամիտ բնաւորութեանն ,
և հմտութեան գրոց հարցն սրբոց
հայոց . . . ոչ կարացի չհաւանիլ ընդ
խորհուրդն՝ զոր 'ի վաղուց յանձին
կալաւ առ'ի երթալ 'ի հռովմա :

Ալեալ անտի Սխիթարայ ընդ ըն-
կերի իւրում՝ զոր և համոզեալ էր
արդէն գնալ ընդ իւր 'ի հռովմա , եկն
յԱղեքսանդրիա . և անդ եմուտ 'ի
նաւ ընդ նմա՝ գնալ յԱլքրոսպա :

Բայց հասեալ նաւուն 'ի Ախպրոս՝
ըմբռնեցաւ Սխիթար յախտ դժըն-
դակ տենդի և դալկան , մինչև հարկ
լինել նմա մեկնիլ 'ի Ճանապարհակ-
ցութենէ ընկերին , և մնալ անդ հի-
ւանդադին :

Ուր 'ի վանս ճգնաւորացն հայոց՝
'ի սաստկանալ անդ տապոյ ջերմանն,
ըմբռնեալ գողցես յանդգայութիւն՝
բազում անգամ արկանէր զանձն յա-
ւազան ջրոյ 'ի պարտիզի անդ՝ առ 'ի
զովացումն : Եւ կերակուր նորա ոչ
այլ ինչ էր , բայց սակաւ մի ձիթապը-
տուղ , և հաց դարեղէն :

Եւ 'ի մեղմանալ սակաւիկ մի հի-
ւանդութեան նորա խնամօք ուրումն
բարեպաշտի՝ կամեցաւ դառնալ 'ի
տուն ծնողաց իւրոց , առ 'ի դտանել
անդ զկարեւոր դարման առողջու-
թեան :

Եւ մոտ 'ի նաւ , և եկն 'ի Սելե-
կիա . և անտի ընդ ցամաք՝ հետիոտս
և մուրալով առ չքաւորութեան , ե-
հաս անդրէն 'ի Ղերիա . ուր և այլք
յԵւրոպացւոց անտի հրաժարեցու-
ցեալ զնա 'ի դնալոյ յարեւմուտս , փու-
թացուցանէին դառնալ 'ի հայրենիս
իւր :

Զողաւ անտի յԱնթապ, և ընդ
կարաւանին եհաս 'ի Սեբաստիա յա-
մին 1695. յանպատմելի ուրախութիւնս
Ծնողաց իւրոց՝ որք համարէին զնա
մեռեալ 'ի Վիպրոս :

Եւ այնպէս 'ի տան իւրում գտեալ
զկարեոր դարման՝ զկնի սակաւ ժաւ
մանակի ստացաւ զկատարեալ առող-
ջութիւն . և զնաց դարձեալ 'ի վանս
սուրբ Ղշանի՝ առ 'ի կալ անդ :

Ար յայս նուազ բաց յայլոց դրա-
ւոր աշխատասիրութեանց՝ վերածեաց
յոտանաւոր բան զգիրս Առակացն Սո-
ղոմոնի՝ առ 'ի դիւրընկալ մտառու-
թիւն մանկսոց :

Իայց մի ոմն յԱբեղայից անտի մա-
խացեալ ընդ նա՝ յաւուր միում գաղտ
մտեալ 'ի սենեակ նորա՝ էառ զամե-
նայն գրուածս նորա, և ընկէց 'ի
հօւր : Օր իմացեալ նորա՝ ոչ եղև
վրէժխնդիր, այլ համբեր սքանչելի
քինակաւ :

Յետ այսորիկ ստիպեալ 'ի վանա-
կանաց անտի , և յերևելեաց քաղա-
քին Սեբաստիոյ՝ յանձն էառ ձեռնա-
դրիւ քահանայ յամին 1696. և յայնմ
հետէ կոչեցաւ Մեղայ՝ ըստ սովո-
րութեանն ազգին Հայոց :

Եւայր այնուհետև հոգւով , և ջա-
նայր լուսաւորել զազդ իւր ողջամիտ
վարդապետութեամբ , կրթել բարե-
կրօն վարուք , և ճշմարիտ աստուած-
պաշտութեամբ :

Եւ քանզի ինքնին չէր բաւական
առ այս , խնդրէր գտանել իւր օգնա-
կանս : Եւմին իրի 'ի ձեռն քարոզու-
թեանն իւրոյ , և յաւէտ նախանձելի
օրինակաւ վարուց իւրոց՝ անդէն 'ի
Սեբաստիա քաղաքի ձգեաց յաշակեր-
տութիւն իւր զերկուս սլատանիս .
այլ 'ի հակառակել ծնողաց նոցա՝ ե-
թող զնոսա 'ի կամս ազատութեան
իւրեանց , և դարձոյց անդրէն առ
ծնողսն :

Յաւուրսն յայնոսիկ լուաւ Սիսի
Թար զհամբաւ իմաստութեան Խա-
չատրոյ վարդապետի կրթելոյ 'ի դըպ-
րատան Տոմարայ, վասն որոյ և կա-
մեցաւ գնալ առ նա 'ի Կոստանդնու-
պոլիս, առ 'ի ունել գնա իւր օգնական
'ի լուսաւորութիւն ազգին հայոց:

Եւ գնացեալ անդր յամին 1697.
յաւուր միում յայտնեաց նմա զմիտս
իւր կանգնելոյ Սիաբանութիւն ինչ
ուսումնական. և յորդորէր գնա լի-
նել առաջնորդ դործոյն: Բայց նա
անդէն և անդ հրաժարեցաւ. զի բաց
յայլոց ընդդիմութեանց՝ առաջի եդ
ՍիսիԹարայ և զկարեւորութիւն բաղ-
մադումար դրամոց առ այն: Սակայն
և այնպէս ՍիսիԹար ստացաւ միւս
ևս աշակերտ 'ի քաղաքի անդ:

Վասն որոյ զկնի դալոյ առ նա 'ի
Կոստանդնուպոլիս 'ի Սեբաստիոյ միոյ
յաշակերտաց անտի՝ յաղթեալ ընդ-
դիմութեանց ծնողաց իւրոց, յուսա-

Հատեալ նորա 'ի խաչատուր վարդապետէ՝ որոշեաց զմիտս իւր գնալ երկոքումբ աշակերտօքն հանդերձ առայլ ոմն մեծանուն վարդապետ յԱլեք [Թեաց գաւառի՝ մերձ 'ի սահմանս Ս]րաց աշխարհին . զի [Թերեւս նորին օգնականութեամբ կարասցէ կանգնել զցանկացեալ Սիաբանութիւնն :

Եւ քանզի չունէր դրամս 'ի պաշար ճանապարհի , շրջեցաւ յողորմութիւն 'ի կրտսէս հացագործաց , և նոցին տրուիք գնեաց զպէտս իւր , ևս և զԼ. տուածաշունչ մատեան , և զայլ գրեանս . և այնպէս աշակերտօքն հանդերձ եմուտ 'ի նաւ գնալ 'ի Տրապիզոն :

Յայս ճանապարհորդութիւն՝ բաց 'ի Ժանտախտէն որ կայր 'ի նաւի անդ , կրեաց նա և ալեկոծութիւն մեծ . զոր գեղեցիկ նկարագրեաց նա յերդս իւր :

Եւ անվտանգ զերծեալ 'ի նուա-

Հանդիստն Նրակլէայ՝ նաւեաց անտի
 'ի Սինոպ, և անտի յԱմիսոս : Եւ
 անդ ելեալ 'ի ցամաք՝ ճանապարհ ա-
 րար 'ի Սարգուան . և եհաս անդր
 յամին 1698. ուր և եկաց 'ի քարո-
 զութիւն զձմեռն ողջոյն , և ապա չո-
 գաւ յԱմասիա : Յայսոսիկ երկոսին
 քաղաքս աղաչէին զնա ժողովուրդքն
 մնալ առ ինքեանս 'ի քարոզութիւն
 միշտ , բայց նա դիտելով զընդհանուր
 օգուտ ազգին իւրոյ՝ 'ի հասանել գար-
 նայնոյ՝ մեկնեցաւ անտի յԱւդոկիա .
 և անդ յաւելեալ 'ի կարաւանն՝ գը-
 նաց 'ի Վարին :

Իբրեւ եհաս անդր աշակերտօքն
 հանդերձ , լուաւ անդ յանհնարին ցաւ
 սրտի իւրոյ՝ զի գնացք մեծանուն վար-
 դապետին յԱլեխթեաց դաւառի՝ փո-
 խեալ էին յառաջնոց անտի բարեւա-
 ւութեանց , վասն որոյ և շրջեալ ըզ-
 միտս իւր՝ ուղղեցաւ աշակերտօքն հան-
 դերձ առ առաջնորդն Վարմիր վանից՝

Մարգար եպիսկոպոս՝ որ էր այր առաքինի և ուսումնասէր . զի ցանկայր գէթ զնա ունեւ իւր ձեռնադու 'ի գործ Սիաբանութեանն :

Ինկալաւ զնա առաջնորդն բաղում ուրախութեամբ . և տեսեալ զօքան չելի վարս և զիմաստութիւն Սիսիթարայ՝ նմա յանձնեաց զդաստիարակութիւն մանկանցն՝ որ ուսանէին 'ի վանս նորա : Եւ նա բաց 'ի մանկանց ուսուցանէր նաև զԼբեղայս վանացն , ընդ նոսին և զաշակերտս իւր , բացատրելով նոցա զգիրս Աստուածաբանութեան Սեծին Ալեքեանի՝ որ կայր Թարգմանեալ 'ի Հայ բարբառ : Ինդ արտաքին ուսման կրթէր զնոսա և 'ի վարս առաքինութեան և աստ. ուածալաշտութեան :

Ինդ հաւաքեաց 'ի մի զվկայու. թիւնս Աստուածաշունչ գրոց , և հարց սրբոց՝ զորս քաղեալ էր յառաջադոյն 'ի պէտս քարոզի :

Ընդ յաւուր միում 'ի խօսել Սխի-
թարայ 'ի վերայ բանից հաւատոյ՝ մի
ոմն 'ի հակառակորդաց անտի ընդ-
դէմ դարձաւ բանից նորա . և 'ի յաղ-
թահարել զնա վկայութեամբք նախ-
նի վարդապետացն հայոց , նա ինքն
առաւել ևս զայրացեալ՝ եհար զերեսս
նորա և վիրաւորեաց . բայց տեսեալ
զնախանձելի համբերութիւնն Սխի-
թարայ՝ տեղի ետ ճշմարտութեանն :

Ընկաւ 'ի վանս անդ և ժանտախտ
մահու , յորմէ և բազումք մեռան .
բայց Սխիթար անվտանգ պահեսլ
Տերամբ՝ կամակար ցուցանէր զխնամս
իւր առ ամենեւին :

Յետ այսորիկ տեսեալ ամենեցուն
զսքանչելի վարս նորա , և զկատարեալ
իմաստութիւն՝ յորդոր լինէին նմա
ընդունել զգաւազան Սարգսպետա-
կան 'ի սատար հոգեւոր մշակութեանն .
յաւէտ իմն առաջնորդ վանացն ստի-
պէր զնա : Եւ նորա ոչ կարացեալ

ընդդիմանալ կամաց նոցա՝ ընկալաւ զայն յամին 1699: Եւ յայնմհետէ հրամանաւ Ղաջնորդին երթայր 'ի քարոզութիւն 'ի սահմանս թեմի նորա՝ ունելով ընդ իւր զմի ոմն յաշակերտաց իւրոց:

Եւս ժամ բարեպատեհ գտեալ Սիսիթարայ՝ յայտնեաց առաջնորդին զխորհուրդ իւր վասն հաստատելոյ գործակցութեամբ նորա զմիաբանութիւն ինչ ուսումնական՝ 'ի լուսաւորութիւն ազգի իւրեանց: Բայց և նա չէառ յանձն միաբանիլ ընդ նմա, երկուցեալ 'ի խռովութենէ հակառակորդաց: Եմին իրի դարձեալ յուսահատեալ Սիսիթարայ՝ հաստատեաց զմիտս իւր դառնալ անդրէն 'ի Սոստանդնուպոլիս. և անդ ժողովեալ 'ի միում տան զաշակերտս 'ի կրթութիւն և յուսումն՝ տալ ևս տպագրել նպաստիւք բարեբարաց զպիտանի գրեանս. և այնպէս ըստ կարի 'ի գործ

դնել զգիտաւորութիւն իւր լուսաւորելոյ զազդն Հայոց :

Լուսքեաց անդր յառաջագոյն զմի ոմն յաշակերտաց իւրոց . և ինքն առեալ 'ի միջոյ մանկանց Վարմիր վանիցն զերկուս պատանիս հաւանութեամբ ծնողաց իւրեանց՝ եկն ընդ երից աշակերտացն նախ 'ի Վարին , և եկաց անդ 'ի քարոզութիւն ամիսս վեց՝ յօգուտ և 'ի շինութիւն բազմաց . և ապա հանց 'ի Տրապիզոն . և անտի մտեալ 'ի նաւ՝ եհաս 'ի Վոստանդնուպօլիս յամին 1700 :

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԽԻԹԱՐԱՅ

'Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ :

Վալաւ անդ զառաջինն օթեանս 'ի Վալթա 'ի սենեակս եկեղեցւոյն Հայոց՝ որ կոչի սրբոյն Վրիգորի լուսաւորչի . և քարոզէր անդ , և պաշ-

տէր ևս զխորհուրդս յեկեղեցիս Վա-
տինացւոց :

Յաւուրսն յայնոսիկ յարեալ խռ-
վութիւն մեծ 'ի մէջ երկոցունց կող-
մանց Հայոց , և Մխիթար բազում
ջանիւ և իմաստութեամբ խաղաղա-
ցոյց զնոսա :

Տեսեալ ապա զբազմանալ աշակեր-
տաց իւրոց՝ յաւուր միում կոչեաց ըզ-
նոսա առանձինն , և յայտնեաց նոցա
զխորհուրդ իւր 'ի լուսաւորութիւն
ազգի իւրոյ : Աւ ապա առ 'ի չերեւիլ
առ նմա բազմութեան 'ի քաղաքի
անդ՝ զքահանայս և զվարդապետս 'ի
նոցանէ առաքեաց 'ի քարոզութիւն
յայլեայլ քաղաքս Հայաստան աշ-
խարհի . իսկ զոչ քահանայս ժողովեալ
'ի սենեակս եկեղեցւոյն՝ կրթիւր փու-
թաջան :

Ի նմին ամի զառաջինն ձեռն էարկ
նա 'ի տալագրութիւն գրոց՝ որ էր մի
'ի նալաստից լուսաւորութեան ազգի

իւրոյ • զառաջինն ետ տպագրել ըզ-
գիրս (Թ)օլմայի Վեմբացւոյ 'ի պէտս
հոգեւոր կրթութեան աշակերտաց իւ-
րոց, և ապա զայլ կարեւոր գրեանս :

Յետ այնորիկ կամեցեալ Սխիթա-
րայ ըստ օրինի կրթել զաշակերտս
իւր յուսումն և յաստուածապաշտու-
թիւն՝ դիմեաց նախ բազում խնդր-
ուածովք սու Ստուած, և ապա կա-
լեալ 'ի Պէյօղլու տուն մի վայելուչ
'ի վարձու, և անդ պատրաստեալ ըզ-
գործիս գրահազմութեան՝ ժողովեաց
անդր զմիաբանեալն ընդ իւր յամին
1701 • և սկսաւ ուսուցանել և մար-
դել զնոսա ընդ պատրուակաւ գրա-
հազմութեան, զի վիճակ տէրութեանն
և ազգի իւրոյ չթողոյր նմա այլազգ-
ինչ առնել :

Եւ թէպէտ բազում զգուշու-
թեամբ վարէր նա, սակայն ոչ կարաց
ընդերկար պահել 'ի տան անդ զաշ-
ակերտս իւր • քանզի 'ի բորբոքիլ վե-

ըստին աղգային հալածանաց՝ հակա-
ռակորդքն խնդրէին ունել զնա, և
դնել ՚ի ծառայութիւն թիոյ: Բայց
նորա իմացեալ զայն յառաջագոյն՝ ա-
պահովացոյց նախ զիւրսն, և ապա
ինքն փախուցեալ յապարանս դեսպա-
նին Ղազղիացւոց՝ անկաւ ընդ հովա-
նաւորութեամբ նորա:

Տեսեալ ապա՝ թէ հրդեհ հալա-
ծանացն օր քան զօր ճարակի ընդ ա-
մենայն սահմանս տէրութեանն, գը-
րեաց առ իւրսն արտաքոյ, և կոչեաց
զնոսա առ ինքն ՚ի Կոստանդնուպո-
լիս. զի խորհէր յայլ կողմն աշխարհի
փոխել զմիաբանեալսն ընդ իւր՝ սուր՝
ապահովս առնել զնոսա յերեսաց հա-
կառակորդաց. քանզի փորձիւ տեսա-
նէր, թէ անհնար էր նմա կանգնել
միաբանութիւն ինչ ուսումնական յայ-
նոսիկ կողմանս:

Ինչդեռ թագուցեալ կայր նա ՚ի
վանս Ղաբուլինաց ընդ պաշտպանու-

Թեամբ Վեսպանին, լուաւ 'ի վաճառականաց անտի զարդաւանդահոյ և զքաջաւոյ լինել երկրին Սօւսյու որ էր յայնժամ ընդ վենետիկեան հասարակապետութեամբ: Վհամբաւոյ աստի շարժեալ Սիսիթարայ՝ ժողովեաց զիւրսն 'ի վանս Վաբուջինաց 'ի սենեակ իւր. ծանոյց նոցա վերստին զվախճան Սիաբանութեան իւրոյ, և առաջարկեաց նոցա ընտրել զայլ կողմն աշխարհի քաջագէտ առ այն:

Օկնի բազում խորհրդոց՝ հաստատեցին նախ փոխադրիլ ընդ տէրութեամբ Վրիստոնէից, և ապա ընտրեցին զՍօւս վասն մերձակայութեան, և վասն դիւրագին լինելոյ 'ի նմա ամենայն պիտոյից 'ի դարման կենաց: Ուր և կացուցին զՍիսիթար առաջնորդ իւրեանց, և նուիրեցին զանձինս յորդէգրութիւն սրբոյ Մատուածոնի, և եդին կնիք Սիաբանութեան իւրեանց զչորեսին տառքս

Ո, Կ, Ս, Լ. որք են սկզբնատառք
բառիցս Որդեգիր Կուսի Սարդապետ
Լաշխարութեան :

Լ.յս հաստատութիւն Սխիթար-
եան Սիաբանութեան եղև 'ի Բե-
րա Կոստանդնուպոլսոյ յամին 1701 .
յամսեանն Սեպտեմբերի : Եւ միա-
բանեալքն էին այսոքիկ . Սխիթար
վարդապետ Սեբաստացի , Լաշիա վար-
դապետ Կոստանդնուպոլսեցի , Յով-
հաննէս վարդապետ Սեբաստացի ,
Գեորգ վարդապետ Լնթապցի , Սա-
նուէլ վարդապետ Կոստանդնուպոլ-
սեցի , Գազար Լկնեցի , Յովհան-
նէս Սեբաստացի , Լաւրիա Կոստանդ-
նուպոլսեցի , Գաբրիէլ Կարնեցի , և
Սիբայէլ Սեբաստացի :

Յետ այսորիկ առաքեաց Սխիթար
 զՎեորդ վարդապետ 'ի Մօռա առ 'ի
 զննել զհանգամանս երկրին: Վացեալ
 նորա անդ ամիսս երիս՝ ծանոյց Սխի-
 Թարայ զկարեւոր տեղեկութիւնս:
 Եւ նորա փութացեալ՝ առաքեաց
 անդր յառաջագոյն զվեց անձինս, ընդ-
 որս և զԵպիսկոպոս ոմն հայազգի՝ որ
 յարեցաւ յայնժամ 'ի միաբանութիւն
 իւր առ 'ի ձեռնադրել զքահանայս
 նորա:

Իբրեւ այն ինչ հանդերձեալ էր և
 ինքն Սխիթար մնացելովքն հանդերձ
 ելանել 'ի ճանապարհ, վերստին ջա-
 նային հակառակորդքն 'ի ձեռս բե-
 րել զնա. և զի յայն սակս հարկ եղև
 նմա ելանել 'ի վանացն Ղաբուչինաց,
 փութացեալ թագեաւ յայլ տուն. և

անդուստ վերստին առաքեաց զոմանս
յաշակերտաց իւրոց 'ի Մօռա : Եւ
ապա յետ աւուրց ինքն մտեալ 'ի ըզ-
դեստ վաճառականի՝ ընդ երկց յա-
շակերտացն զերծոյց զանձն'ի Օմիւռ-
նիա :

Յեւանել իւրում 'ի Սոստանդնու-
պոլսոյ՝ ունէր Մխիթար չորեքհարիւր
դահեկան և եթ 'ի ձեռին , և ինքն
երթայր յաշխարհօտար կանդնել անդ-
զ Միաբանութիւն , որ ապաքէն մարդ-
կօրէն մտածեալ՝ յանհարիցն էր :

Ի հասանել իւրում 'ի Օմիւռ-
նիա՝ լուաւ թէ հրովարտակ արքունի
եկեալ է այդր առ 'ի ունել զնա . նմին
իրի և անդ աճապարեալ փախեալ 'ի
վանս Յիսուսեանց : Եւ այնպէս ապա
գտեալ նաւ մի՝ որ երթայր 'ի Վէնէ-
տիկ , եմուտ 'ի նա , և զերծոյց զանձն
'ի Օւնթա յամին 1702 . զկնի մեծի
սլէկոծութեանն՝ զոր դարձեալ նկա-
րադրեաց նա յերգս իւր :

Տեսեալ անդ զբարեխառնութիւն
օդոյն Օւնթայի, զքաջաբերութիւն
երկրի նորա, և զգիւրագնութիւն վա-
ճառացն 'ի նմա, և զանձն յապահո-
վի, հաճեցաւ յոյժ ընդ կողին: Բայց
գրեալ ծանոյց իւրայոցն զհասանել
իւր 'ի Օւնթա, և խնդրեաց 'ի նո-
ցանէ վերստին տեղեկութիւն վասն
Սօռայի. զի կամէր զպատշաճագոյնն
յերկոցունց անտի ընտրել: Եւ նո-
քա առաքեցին առ նա զոմն պատմել
նմա բանիւ բերանոյ զհանգամանս
Սօռայու, և զայն ևս՝ թէ զիա՛րդ
իշխանք երկրին առ 'ի բաղմացուցա-
նել զբնակիչս իւրեանց՝ կամին ճրի-
տալ նոցա գեօղս և ագարակս յեկա-
մուտ Սիաբանութեան իւրեանց:

Օայն իբրեւ լուաւ Սիսիթար, ան-
յապաղ էանց 'ի Օւնթայէ 'ի Եւա-
պոլիս մայրաքաղաք Սօռայու յամին
1703. ուր ողջամբ գտեալ զիւրսն
վեշտասան թուով, և գոհացեալ

զ]՝ ստուծոյ՝ կալաւ տուն մի՝ ի վար-
ձու, և անդ մակաղեցոյց զփոքրիկ
հօտ իւր:

Ետ այսորիկ խորհուրդ աբարեալ
ընդ միաբանից իւրոց վասն շինու-
թեան մենաստանի անդանօր՝ ընտրե-
ցին զ]՝ Եթոն բերդաքաղաք՝ ի սակս
հաստակառոյց ամրութեան նորա, և
բազմամարդն լինելոյ: Ս]՝ վասն որոյ ընդ
յանձնարարական թղթոյ դեսպանին
Ս]՝ Ենէտկեցւոց՝ զոր առեալ էին՝ ի Վոս-
տանդնուպոլիս, մատուցին գիր ա-
ղերսանաց առ կառավար իշխանս Ս]՝ օ-
ւսայու վասն այսր: Եւ նոքա յօժա-
րակամ շնորհեցին նոցա տեղի շինու-
թեան մենաստանի և եկեղեցւոյ ի
Ս]՝ Եթոն, ընդ նմին և երկուս գիւղս՝
յեկամուտ պարենի իւրեանց, բայց
պայմանադրութեամբ՝ զի յերիս ամս
կատարեսցեն զշինուածն: Եւ տուն ըզ-
մուրհակն հաստատութեան ի ձեռս
Ս]՝ խիթարայ, և ծանուցին ևս գաւառ

և ապէտին տալ Սխիթարեանց 'ի Սե-
թոն քաղաքի անդ զտուն մի յառժա-
մանակեայ բնակութիւն՝ մինչև ցա-
ւարտումն շինուածոյ իւրեանց :

Եկեալ ապա Սխիթարայ 'ի Սե-
թոն իւրայովքն հանդերձ՝ բնակեցոյց
զնոսա 'ի տան անդ տուեալ յարքու-
նուստ :

Ար ըստ կարի եղեալ 'ի կարգի
շամենայն , մինչև էր ձեռնարկեալ
'ի շինութիւն Սենաստանին՝ առա-
քեաց զերկուս յաշակերտաց անտի
զԱղիա և զՅովհաննէս ժարդապետս
'ի հռովմառ Աղեմէս ԺԿ . հանդերձ
համառօտ սահմանադրութեամբք միաշ-
քանութեան իւրոյ ընդ կանոնօք սրբ-
բոյն Լ'նտոնի Լ'բբայի , առ 'ի ընդու-
նել զհաստատութիւն յԱռաքելական
աթոռոյ :

Բայց տեսեալ զշամենալ խնդրոյն՝
զմին միայն յաշակերտացն եթող 'ի
հռովմ , պատուէր տուեալ նմա ու-

սանել զ] ատին և զ]տալական բար
բառս՝ 'ի նախստ լուսաւորութեան
ազգին . քանզի և ինքն ոչ սակաւ տե-
ղեակ էր յսյնժամ այնոցիկ լեզուաց
ընդ Յունականին . յորս զկնի առա-
ւել ևս վարժեալ՝ թարգմանեաց գիրս
'ի նոցանէ 'ի Հայ բարբառ :

Եւ իբրեւ լրանսյին երեք ամք ժա-
մագրութեանն , և ինքն առ չքաւո-
րութեանն անկարանայր ձեռն արկա-
նել 'ի շինութիւն , ստիպեցաւ առ-
նուլ գրամս յայլոց տոկոսեօք , և վա-
ճառել ևս զբերս գիւղից երկուց ա-
մաց միանգամայն . և այնպէս շինեաց
զմի կողմն մենաստանին վայելուչ և
չափաւոր , ըստ գաղափարին զոր ինքն
հնարեալ էր , գոլով ևս վերակացու
անձամբ 'ի վերայ գործաւորաց . և
ըստ պայմանին եմոյծ զիւրսն անդր :

Եւ քանզի անձկութիւն յետին
աղքատութեան բռնացեալ էր 'ի վե-
րայ նորա , իբրեւ յայն սահման եհաս՝

մինչև չկարելի և հաց անդամ ջամբել
 իւրայոցն , դիմեաց առ հարկի առ իշ-
 խանն Լ՝նձէլօ Լ՝մօ առ՛ի խնդրել ՛ի
 նմանէ նսլաստ ինչ ողորմութեան :
 Եւ նա ըստ իւրումն մարդասիրու-
 թեան հրամայեաց տալ նմա յարքու-
 նուստ ցորեան և սպքսիմատ ըստ բա-
 ւականին :

Լ՝յս յետին չքաւորութիւն միաբա-
 նութեանն Սիսիթարայ ձգեցաւ իբր
 ամս երիս . թող զհիւանդութիւնն
 պատճառեալ ՛ի նոսա յանսովոր օդոյ
 երկրին . յորում ժամանակի ոչ ոք ՛ի
 միաբանից անտի տրտունջ կալաւ զնը-
 մանէ . այլ ամենեքին զուարթագին
 պարապէին յուսումն և ՛ի կրթութիւն
 իւրեանց : Յետ այսորիկ ՛ի խնամոց
 Տեառն ցօղեցին տուրք ողորմութեան
 ՛ի վերայնորատունկ միաբանութեանն .
 քանզի նա ինքն բարեպաշտ իշխանն
 Լ՝մօ առաքեաց առ նա ՛ի նսլաստ հա-
 ըիւր և յիսուն դահեկան . նոյնպէս և

Սեբաստիանոս Սօլէնիկօ ընդհանուր
 հրամանատար՝ երկերիւր դահեկան ,
 և ինքն Սխիթար Ժողովեաց 'ի բե-
 րոց գիւղիցն վեցհարիւր դահեկան ,
 Որովք զօրացեալ նորա՝ ձեռն էարկ
 և 'ի շինուած եկեղեցւոյն . զորոյ ըզ-
 կիր և զբարդարձեալ յարքունուստ
 հրամայեաց մատակարարել աստուա-
 ծասէր իշխանն Լամօ : Որ և 'ի կա-
 տարել Սխիթարայ զհանդէս հիմնա-
 րկութեան եկեղեցւոյն յամին 1708 ,
 առաջիկայ գտաւ անդ մեծաշուք բազ-
 մութեամբ . և հրամայեաց զօրակա-
 նացն արձակել զհրաղէնս , և հնչե-
 ցուցանել զգալարափողս : Եւ ապա
 իջեալ ընդ Սխիթարայ 'ի տեղի հե-
 մանն՝ եդ ընդ նմա զառաջին վէմն :
 Իսկ 'ի մատչել Սխիթարայ զինի
 հանդերձ միաբանիւքն 'ի շնորհակա-
 լութիւն նմին՝ նա ինքն բարեպարիշտ
 իշխանն եդ 'ի ձեռս նորա քառասուն
 ոսկի վենետիկեան 'ի նպաստ շինու-

Թեան նորակառոյց եկեղեցւոյն :

Ար' և յետ այնորիկ յամենայն նուազի՝ յորժամ գայր 'ի Սեթոն , յայց ելանէր Սխիթարեանց , յորդորեալ 'ի նախանձելի վարուց նոցա :

'Ի յաճախել ապա տրոց ողորմութեանց 'ի կողմանց կողմանց՝ ոչ միայն բովանդակեաց Սխիթար զվայելչակերտ շինութիւն եկեղեցւոյն , այլև ազատեալ յամենայն պարտուց՝ գնեաց զերկուս յարակից տունս , և քակեալ զնոսա՝ արար անջրպետութիւն ընդ մէջ մենաստանի իւրոյ , և տանց աշխարհականաց : Եւ այնուհետև սկսաւ վանական կարգօք դաստիարակել զիւրսն : Յոյր սակս և ընտրեալ զկանոնս սրբոյն Բենեդիկտոսի 'ի սատար իւրումն Սիաբանութեան՝ ծանոյց դաճին հռովմայ : Ընդ որ հաւանեալ նորա՝ ետ Սխիթարաց զպատիւ Բբայական : Սասն որոյ և ինքն կոչեալ 'ի հռովմայ և զմիւս ա-

շակերտ իւր՝ Թարգմանեաց ընդ նմա
'ի հայ բարբառ զբովանդակութիւն
Աստուածաբանութեան սրբոյն (Թ)ով-
մայի Ազուխնացւոյ, առ 'ի լինել դա-
ստաւոր աշակերտաց իւրոյ :

Սակայն՝ ով աղետիցս, զկնի մնա-
ւոյ Սիսիթարեան միաբանութեանն
անդ 'ի Սեթոն ամս երկոտասան, և
աճելոյ անդ հանդերձ բազում ար-
դեամբք և շինութեամբ ժողովոր-
դեանն՝ յարեալ պատերազմն ընդ մէջ
հազարացւոյ և Սենէտիկեցւոյ . և
դիմեցին հազարացիք անհամար բազ-
մութեամբ 'ի Սօռա՝ տռնուլ զայն
'ի ձեռաց Սենէտիկեցւոյ : Յայնժամ
յանհնարս մտեալ Սիսիթարայ՝ 'ի
վախճանի բռնադատեցաւ թողուլ
զՍօռա, և անցանել իւրովքն հան-
դերձ 'ի Սենէտիկ 'ի մայրաքաղաք
հասարակապետութեանն : Աւ զի ոչ
տային հրաման ամենեցուն մեկնելոյ
անտի՝ խնդրեաց զայն վասն երկոտա-

սանից միայն : Եւ այնպէս բազում
 ցաւովք և դառն արտասուօք թողեալ
 զմնացեալսն 'ի Սեթոն, և յանձն ա-
 րարեալ զնոսա 'ի խնամս Լստուծոյ՝
 եմուտ մետասանիւքն հանդերձ առ
 հապճեպ տագնապի 'ի նաւ մի խար-
 խալեալ, և մեկնեցաւ անտի յամին
 1715 . և այս փոխադրութիւն դառ-
 նագոյն ևս եղև նմա քան զառաջինն
 'ի Կոստանդնուպոլսոյ : Սակայն եհաս
 Տերամբ անվտանգ 'ի Սէնէտիկ յամս-
 եանն Լպրիլի : Եւ անդ՝ 'ի լրանալ
 քառասնորդական արգելանին՝ պատու-
 պարեաց զիւրսն 'ի միում տան կա-
 լեալ 'ի վարձու 'ի թաղի անդ կոչե-
 ցեալ սրբոյն Սարտինոսի :

Աւր և անդէն 'ի պէտս կարասեաց տանն , և զգեստուց Սիաբանիցն ծախեալ զերկերիւր և զյիսուն դահեկանսն զորս բերեալ էր ընդ իւր , և աւելի ինչ ոչ ունէր , անկաւ դարձեալ ընդ պարտեօք հարիւր և յիսուն հոգաթից : Սակայն և այնպէս աներկբայ յուսացեալ 'ի հէր՝ մնայր ակն , կառոյց ելից պատերազմին Սօռայու :

Եւ ահա զկնի չորից տմնոց հասին առ նա երկուք ևս յիւրայոց անտի զերծեալք 'ի Սեթոնէ յառնուլ անդ մնայրաքաղաքին՝ Եւապոլսոյ 'ի թուրքաց անտի . և պատմեցին նմա զմահուրումն յաշակերտացն՝ զորս թողեալ էր 'ի Սեթոն : Եւ զկնի սակաւ աւուրց լուաւ Սիսիթար յանհնարին ցաւ սրտի իւրոյ և զգոյժ առմանն

Մեթոնի, և զգերիլ չորեցունց աշա-
կերտաց իւրոց : Օրոս կալեալ թուր-
քաց՝ տարան ՚ի Սոստանդնուպոլիս և
յԼնդրիանուպոլիս, և վաճառեցին
Վրիստոնէից : Եւ այնպէս ապա ա-
զատութիւն գտեալ՝ յետ ժամանա-
կաց ողջանդամ հասին և նոքա ՚ի Սէ-
նէտիկ առ Միսիթար առաջնորդ իւ-
րեանց . որ և ոչ սակաւ սփոփեցաւ ՚ի
տառապանաց անտի իւրոց :

Ետ այնորիկ ՚ի հատանիլ յուսոյ
նորա ՚ի Մեթոնէ՝ խորհուրդ կալաւ
ընդ Միաբանսն՝ ստանալ վանս ՚ի քա-
ղաքի անդ : Եւ քանզի ունէր ՚ի ձե-
ռին վկայական գիրս յիշխանացն Սո-
ուայու՝ յորոց մի է և այս Լւոզիոսի
Սօլէնիկեան . „Պօլով բնակեալ ՚ի
Թադաւորութեանն Սօւայի ՚ի մե-
ծածախ մենաստանի զոր ՚ի հիմանց
ծանր ծախու կառուցեալ էր յարդոյ
հարց հայոց Միանձանց ՚ի կարգէ
սրբոյն Լնտոնի Լբբայի՝ ընդ իմաս-

տուն և նախանձայրոյզ տնտեսութեամբ
 Վերապատիւ Աբբայի Ախիթարայ
 Պետրոսեան, ետուն՝ որպէս ինքն՝
 նոյնպէս և ամենեքին այնչափ բարի
 օրինակ ջերմեռանդն պաշտամամբ ե-
 կեղեցւոյ իւրեանց, ընտիր և բարե-
 կիր գնացիւք, և անարատ քաղաքա-
 վարութեամբ, մինչև մեծապէս շինու-
 թեան պատճառ լինել ժողովրդեանն,
 և ձգել յանձինս իւրեանց զհանրա-
 կան յարգութիւն, և զբովանդակ ըզ-
 հասարակաց հաճութիւն, և զսէր հա-
 մօրէն հրամանատար իշխանաց. որպէս
 զամենայն ժամանակս՝ յորս վարեցի
 յԱրևելս զպաշտօն ընդհանուր տըն-
 տեսութեան ծովու, դէպ եղև ինձ
 տեսանել հիացմամբ, և բարեհաջա-
 կել զնոցայն բազմարդիւն նախանձ
 փութոյ յԱստուածային պաշտամունս,
 ընդ նմին և զյարդն՝ զոր ունէր զնո-
 ցանէ, և ինձ յանձն առնէր զնոսս
 առանձին իմն հայրական սէրն Վե-

բապատիւ Մեղեղոսի Գառլինեան
 Մեքեպիսկոպոսին կորնթոսի... Երբ
 պէս և այժմ 'ի գտանիլ նոցա պատու
 պարեալ 'ի թագաւորեալ քաղաքիս
 'ի սակս բազմադէտ անցիցն Սօռայի,
 արդարացի իմն թուի ինձ տալ 'ի ձեռս
 նոցա զայս թուղթ վկայութեան՝ 'ի
 նշանակ արդեանց իւրեանց,, :

Եւ միջնորդ կալեալ զՍէնէտիկեան
 Սեպուհոս ընդ որս ունէր Սիսիթար
 Ժաննօթութիւն անդստին 'ի Սօռայէ,
 մատոյց աղերսագիր Ներակուտին
 վասն նորոգ մենաստանի : Եւ քան
 զի զայնու Ժամանակաւ չէր օրէն նո
 ցա ընդունել զայլ միաբանութիւն
 'ի քաղաքի իւրեանց, առաջարկեցին
 Սիսիթարայ այսպէս • ,, Եթէ հա
 ճիք արտաքոյ քաղաքիս 'ի ցամաքա
 կողման տէրութեանս ունել վասն 'ի
 մշտնջենաւոր բնակութիւն ձեզ և յա
 ջորդաց ձերոց, տամք հրամանս ստա
 նալ ուր և կամք իցեն ձեզ : Իսկ եթէ

'ի քաղաքիս կամիցիք բնակիլ, շնոր-
 հեմք միայն առ կենդանութեամբ ձե-
 րով առանց յաջորդութեան . որպէս
 զի՝ 'ի պակասիլ ձեր ամենեցուն, մե-
 նաստանն դարձցի անդրէն առ տէրու-
 թիւնն, : Ռայց Ս'իսիթար և ոչ զմին
 յառաջարկութեանցս կարէր յանձն
 առնուլ . զի բնակեալ 'ի ցամաքի անդ-
 քաղաքին՝ դժուարաւ կարէր դտանել
 զապրուստ միաբանութեան իւրոյ . իսկ
 վանս ստօնալ 'ի քաղաքի անդ առանց
 յաջորդութեան՝ անօգուտ էր վախ-
 ճանի միաբանութեան իւրոյ : Ասան
 որոյ ամ մի աշխատ լեալ միջնորդու-
 թեամբ բարեկամաց իւրոց՝ 'ի վախ-
 ճանի յամին 1717 . յամսեանն Ապ-
 տեմբերի ընկալաւ 'ի տէրութենէ ան-
 տի 'ի մշտնջենաւոր բնակութիւն զըր-
 ջակայ կղզին անուանեալ սրբոյն՝ Ա-
 ղարու : Օրր զառաջինն Ուպերդոս
 Լբբայն Ռենեդիկտեան ետ 'ի պար-
 դե՝ Ալոնդի Փաօլինի կոչեցելոյ :

Իսկ նա յամին 1182 կարգեաց զայս
կղզի յանկեւանոց բորոտաց 'ի քաղա-
քին , և զեկեղեցին շինեաց յանուն
սրբոյն Վլենդեայ հայրապետին : Աւ-
ապա 'ի նուազիւ բորոտաց 'ի քաղաքի
անդ՝ դատաւորք անկեւանոցաց կար-
դեցին զայն յամին 1594 'ի պէտս մե-
րացիկ աղքատաց 'ի քաղաքին : Բայց
տեսեալ զկնի , թէ չկարեն նոքա դը-
տանել նպաստս 'ի կղզւոջ անդ հեռի
գլով 'ի քաղաքէն , փոխադրեցին զնո-
սա յանկեւանոցն 'ի քաղաքի անդ կո-
չեցեալ Սուրողաց . որով և երկո-
ցունց ևս անուն կոչեցաւ սուրբ Վա-
ղար . և կղզին մնաց դատարկ և ան-
խնամ :

Վմտանել Սիսիթարայ 'ի Ժառան-
գութիւն կղզւոյն փոքր ինչ պարտա-
ւորութեամբ ամբստամէ՝ եղիտ անդ-
միայն զեկեղեցին հնացեալ , զննակա-
րանս ինչ խաթարեալս , և զերկուս
ջրհորս հանդերձ պարտիղաւ :

Բայց մինչև էր ձեռն արկեալ 'ի շինութիւն կղզւոյն՝ ըստ ներելոյ չքաւորութեանն բաժանեաց զՏին բնակարանսն 'ի փոքրիկ սենեակս յառժամանակեայ բնակութիւն աշակերտաց իւրոց : Եւ այնպէս զետեղեալ զնոսա անդ յամին 1718. ինքն փութացաւ գնալ 'ի Հռովմ առ 'ի արդարացուցանել զմիաբանութիւն իւր 'ի զըրպարտութեանց չարախօսաց : Օրէ քաջիկ կատարեալ նորա , և ընկալեալ ևս 'ի սուրբ Գահէն իշխանութիւն առաքելոյ Սիսոնարս՝ գարձաւ անդրէն փութանակի 'ի Սէնէտիկ :

Եւ ապա ընդ ժամանակս ժամանակս օգնութիւն զտեալ 'ի բարեբարաց ազգի իւրոյ՝ շինեաց զգեղեցիկ մենաստան իւր երկդստիկոնեան , բաժանեալ զայն 'ի քառակուսի բնակութիւն Սարգապետաց , 'ի Սորընծայարան՝ տեղի կրթութեան պատանե-

կաց, և 'ի Վարժարան՝ դասատուն
բարձրագոյն ուսմանց : 'Երրորդեաց և
զհին եկեղեցին՝ կանգնեալ 'ի նմա
զհինգ խորանս, հանդերձ հիմնարկու
թեամբ նորոգ զանգակատան : Շի-
նեաց և սեղանատուն գեղեցիկ և չա-
փաւոր, և 'ի վերայ նորա գրատուն
ըստ նմին համեմատութեան : (Ժ)Վիզ և
զայլ շինուածս, որք են առհասարակ
ըստ ընտիր քմաց : Վովանդակն ծը-
նունդ իւրումն մտաց, և արդիւնք
անխոնջ վերակացութեան իւրոյ 'ի
վերայ գործաւորաց :

Օ կնի համբուն աւարտման մենաս-
տանիս՝ բազումք յեկեւոց 'ի զնին, հա-
ճեալ ընդ գեղեցկայարմար վայելչու-
թիւն նորա՝ յորդոր լինէին Վիթիթա-
րայ կանգնել զարձան իւր յերևելի
տեղւոջ ուրեք մենաստանին առ 'ի յի-
շատակ յետնոց . բայց նա առ 'ի հա-
ճել միայն զկամս նոցա՝ արձանագը-
րեաց 'ի վերայ դրան սեղանատանն

արտաքուստ զայս բան 'ի հայ և՛ ի
լատին բարբառ

Սենաստանս այս ըստ բոլորին
Հինեալ եղև 'ի փառս Փրկչին ,
Յարբայութեան Սեբաստացոյ
Սխիթարայ Սարգսպետին :

Fuit hoc Monasterium totum tem-
pore Mechitar Petri ex Sebaste I.
Abbatis extractum. An. 1740 .

Եւ ապա զկնի բազմադիմի առաքի-
նաջան գործոց , դրաւոր և դործնա-
կան վաստակոց , և ընտիր հովուու-
թեան ամս քառասուն և ինն , ըմբռ-
նեալ Սխիթարայ յախտ դալկան և
դժնդակ թանջի՝ որպէս երբեմն 'ի
Սիսլրոս , յամին 1749 . 'ի 27 Մարտի ,
'ի հասակի անդ եօթանասուն և չորս
ամաց՝ կնքեաց ցանկալի մահուամբ
ղբազմարդիւն կեանս իւր յանհնարին
սուգ իւրոց աշակերտաց , ևս և հա-
մօրէն աղքայնոց իւրոց , և օտարաց .

Լ Թաղեցաւ 'ի դասի անդ եկեղեց-
ւոյն յիւրումն տապանի սլատրաստեալ
յառաջագոյն: Այլ զկնի ամի աշա-
կերտք նորա 'ի սլատիւ հօր իւրեանց
փոխադրեցին զմարմինն նորա 'ի նորա
կերտ տապանն 'ի բեմի անդ եկեղեց-
ւոյն. Լ 'ի վերայ երկնագոյն մարմա-
րիոնեայ կափարջի եղին զայս տապա-
նագիր:

Տապան Սեիմարայ Րաբոնապէտի

1749 • Ա.դր • 27 :

Վնար քերուբ հոգետաւիդ
'Երկուռ մատին աստուածաճիդ
Ազդեալ Սեբաստ մարդէն խաւիդ
Րաւերտ Աբբայ Առսաշաւիդ
Վատակ մարմնոյ կայտադ Լուղիդ
Անճառ անհաս խորոց բաւիդ
Պամբարք շնորհաց գերշառաւիդ
Յայտիչ լուսոյ շրլաց շաւիդ
Րախճան դիտնոց իմաստ աննինջ

Լ՝ զգուռ ուսաւ ինքնին անջինջ
 Խմբից ուսոյց բիւրուց առինչ
 () Զան ոգւոց մըտաց շըռինչ
 Սփերս գրեաց յախտէ ոչինչ
 Լ՝ սքանազէան տոհմիս սատրինջ
 Սայթաք չարին գոռոց կըռինչ
 Տարաւ անբաւ իբրեւ զերինջ
 Որով հաստեաց կարգ հոմաշունչ
 Ի խւսեալ Տերամբ իբր ոսկեփունջ
 Լ՝ կումբ կացոյց դպրաց մըմունջ
 Օ՝ աղիկ վարուց քարող անշունչ
 Լ՝ րփւոյն մարզէ մտիցն 'ի քունջ
 Յղկեալ դարաստ տնկեաց 'ի յունջ
 Իւրայօրէն նախ վանքս ջունջ
 'Լ իւթեաց նարօտ կարգիս 'ի փունջ
 Հագագ հովուիս ախտից ցըրօն
 Ոխորտ հնչէր մեղկից կըրօն
 Գ՝ ուհար մտաց խոնարհ սիգնօն
 Ի խլծեալ ոգւոց գեր Կարանօն
 Ողոք յախտին գաղթէ թէր շտօն
 Յասպիսն Հայոց արժանթէի տօն
 'Լ ուադ ոսկի ընծայ 'ի ձգժան
 'ի ձօն

Օրորոյ և զկատարեալ կենդանա-
դիր նկարեալ յառաջագոյն՝ պահեն
նոքա՝ ի սենեկի յաջորդ Աբբայիցն ։

Աշակերտք Մխիթարայ առ կեն-
դանութեամբ նորա՝ ի քահանայական
կարգէ եղեն յիսուն թուով . և յեղ-
բայրական կարգէ իբր տասն . թող և
զայլ քառասունսն՝ զորս զկնի փորձոյ
դարձոյց յետս ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ՝

Ընդունէր Մխիթար յաշակեր-
տութիւն իւր միայն զհայկազուն ման-
կունս . և առանց խտրելոյ ընդ աղ-
քատ և ընդ մեծատուն՝ ընտրէր ի
նոցանէ դեռաբոյսս , ազնուաբարոյս ,
ուշիմս և անարատս ։

Օկնի փորձելոյ սակաւութ յառա-
ջագոյն՝ զգեցուցանէր նոցա զզգեստ
սեաւ ըստ տարազու միաբանութեանն .

և այնպէս եղեալ զնոսա 'ի Նորըն-
 ծայարանի՝ յանձնէր զնոսա 'ի ձեռս
 վերակացուաց և վարժապետաց՝ 'ի
 կրթութիւն վարուց, և յուսումն գի-
 տութեանց՝ ընդ իւրով ընդհանուր
 կառավարութեամբ։

Օ կնի երկարաժամանակեայ փոր-
 ձոյ՝ եթէ գտանէր զնոսա առաքինիս,
 մտավարժս և քաջաւողջս, ընդունէր
 զնոսա նախ 'ի նորընծայութիւն, և
 ասլա՝ 'ի յանձն առնուլ պատանեացն
 ինքնակամ հաճութեամբ, նաև յուխտ
 միաբանութեան իւրոյ՝ քուէիւք հա-
 սարակաց։

Ետ այնորիկ անցուցանէր զնոսա
 'ի Վարժարանն՝ յուսումն բարձրա-
 գոյն գիտութեանց ընդ այլևայլ վար-
 ժապետօք։

Ար զկնի աւարտելոյ նոցա զամե-
 նայն ուսմունս՝ տայր ձեռնադրել զնո-
 սա Վահանայս։

Եւ այնպէս ասլա հանեալ զնոսա

'ի Վարժարանէն՝ բնակեցուցանէր 'ի սենեակս վարդապետաց : Աւտուեալ ամենեցուն զգաւազան Վարդապետական՝ առաքէր փոխանակաւ զոմանս 'ի քարոզութիւն , և զոմանս կարգէր 'ի գրաւոր վաստակս 'ի մենաստանի անդ :

Օտարազգիս ոչ ընդունէր . զի վախճան միաբանութեան իւրոյ էր լուսաւորութիւն ազգին Հայոց , որում օտարք ոչ դիւրաւ կարէին ծառայել :

Իսկ զորս յեկեւորցն յազգէ իւրմէ դտանէր անընդունակս , կամ վաղվաղակի , և կամ զկնի առ ժամանակ մի կըթելոյ՝ դարձուցանէր 'ի հայրենիս :

Իսկսանիլ մանկանց զուսումն՝ նախ մարզէր զնոսա 'ի քաջ վերժանութիւն գրոց , և յաւետ հայկազուն հեղինաւ հաց . և ապա կարգաւ ուսուցանէր նոցա զքերականութիւն , զպատմութիւն , զաշխարհագրութիւն , զուսումնականութիւն , զճարտասանութիւն ,

Թիւն , զբանաստեղծութիւն , զփիլի-
սոփայութիւն , և այլն . իսկ քահա-
նայից նաև զաստուածաբանութիւն և
զբարոյական :

Յաւարտել նոցա զմին 'ի գիտու-
թեանց աստի , քննութիւն արարեալ
հանդիսիւ՝ պարզեալ բաշխէր քաջա-
գիտացն :

Ինդ գիտութեանց աւանդէր նո-
ցա և զուսումն լեզուաց . բայց յաւետ
դիտէր քաջ կրթել զնոսա 'ի հայկա-
կան բարբառ . յոյր սակս 'ի կղզին
սրբոյն՝ Վաղարու առաւելապէս մշա-
կեալ ծաղկի այս լեզու :

Յօրինեալ էր Մխիթարայ առան-
ձին զաստետոր վասն ամենայն ուս-
մանց , և զայն աւանդէր աշակերտաց
իւրոց :

Ըսլ առանձին իմն փոյթ ունէր նա
կրթութեան նոցա յաստուածաբաշ-
տութեան անդ . նմին իրի ըստ սոյլը-
րութեան ազգին հայոց յառաւօտուն ,

զհասարակ աւուրբ , և յերեկոյին ժողովէր զնոսա 'ի պաշտօն հասարակաց աղօթից : Սիայն զմանկագոյն ուսանողս ազատ կացուցանէր յառաւօտեան աղօթից յեկեղեցւոջ անդ :

Սոյնպէս յամենայն կիւրակէս տայր մատուցանել ձայնաւոր պատարագ ըստ արարողութեանց հայաստանեայց եկեղեցւոյ : Եւ քանզի առանձին իմնէր պարկեշտութիւն և քերմեռանդութիւն Սիաբանից նորա յայսոսիկ աստուածային պաշտամունս , նմին իրի նախանձելի լինէին 'նոքա և շինութեան պատճառ օտարաց՝ որ գային 'ի տեսութիւն :

Եւ աջին նպատակ մշտաջան խնամոց Սիսիթարայ էր կրթել զմանկունսն 'ի մատաղ հասակի անդ 'ի մարզս ամենայն առաքինութեանց . յոր սակս և յօրինեալ կարգեաց նա երեսուն և երեք կանոնս վասն նոցա . զորոց զպահպանութիւն ճշգիւ պա-

հանջէր 'ի նոցանէ հանապաղ :

Յաւուրս կիւրակէից առանձին իմն
կրթէր զնոսա յուսումն քրիստոնէա-
կան վարդապետութեան , և 'ի պատ-
մութիւն Ղստուածաշունչ գրոց :

'Ի սեղանատան անդ 'ի ժամ ճա-
շակելոյ տայր ընթեռնուլ զգիրս , և
չտայր ումեք խօսել . վասն որոյ և ար-
ձանագրեաց 'ի վերայդ բան զայս բան .

Ղստ լռութիւն է պահելի ,
Եւ սուրբ գրոց ուշ գնելի :

Որ և առանց մասնաւոր խստու-
թեան պահոց՝ տայր աշակերտաց իւ-
րոց բաց 'ի նախաճաշկէ՝ և ճաշ և
ընթրիս երկտեսակ , և երբեմն եռա-
տեսակ . թող զպանիր և զպտուղ :
Օգինին տայր մանկանց միայն յա-
ւուրս տօնից :

Ոչ զոք յաշակերտաց իւրոց թողոյր
երթալ 'ի քաղաքն կամ այլուր առանց
հրամանի իւրոյ . 'ի գալ օտարականաց

'ի տեսութիւն վանաց իւրոց՝ տայր
ումանց յաշակերտացն շրջեցուցանել
զնոսա, և յուղարկել մեծարանօք :
Բյնչափ էր պարկեշտութիւն աշա-
կերտաց նորա, ընդ նմին և հիւրա-
սէր ընդունելութիւն օտարականաց,
մինչև ակամայ մեկնիլնոցա 'ի վանաց
անտի :

Բնդ սխրալի կրթութեան՝ տայր
Սխիթար և ժամանակ զբօսանաց իւ-
րոց աշակերտաց : Բստ եօթն ժամուց
ուսման յաւուրն՝ տայր նոցա նոյնչափ
ժամանակ քնոյ. յամարայնի յաւելոյր
և ժամ մի 'ի ցերեկի : Օկնի ճաշու
և ընթրեաց՝ մի մի ժամ խօսակցելոյ
ընդ միմեանս. նոյնպէս և յառաջքան
զմտանել արեգական ժամ մի առ 'ի
շրջել 'ի պարափզի. յորում պահու
տայր մանկանցն խաղալ 'ի միասին
առ 'ի ունել զշարժումն :

Տանէր ևս զնոսա յամին միանգամ
'ի գիւղ իբր աւուրս քառասուն 'ի

պատճառս օղափոխութեան . և անդ
պարապումն տայր նոցա յուսմանէ :
'Նոյնպէս և աւուրս հնգետասան 'ի
ժամանակս Քարեկէնդանի . յորում
տայր մանկանց ձեացուցանել զթատ-
րոնական խաղարկութիւնս : Տայր և
եօթնեակ մի սլարապոյ յառաջ քան
զծնունդն Քրիստոսի :

Բայ 'ի սլարապութեանց աստի և
'ի զբօսանաց՝ առաքէր նա երբեմն ըզ-
մանկունսն և 'ի քաղաք անդր 'ի տե-
սութիւն հոգեւոր հանդիսից . և բա-
զում անդամ 'ի շրջակայ եզր ծովուն
առ 'ի խողալ անդ , և շրջիլ 'ի զբօ-
սանս :

Իսկ զԱրդապետ աշակերտս իւր
առաքէր նա 'ի քարոզութիւն յաւետ
'ի Կոստանդնուպօլիս , յԱնատօլիս ,
'ի Հայաստան , 'ի Վիրս , 'ի Պարսկաս-
տան , ևս և մինչև 'ի Հնդկիս . որք և
բազմապատիկ ուղղութիւնս և ար-
դիւնս ցուցին 'ի դաւառսն յայնոսիկ

բանիւ և օրինակաւ իւրեանց ։

Ըռաքեաց նա և զոմանս յաշակերտաց իւրոց 'ի Վրանսիւ վանիա և 'ի Հունգարիա՝ առ 'ի Ժողովրդապետութիւն , և 'ի դաստիարակութիւն մանկանց գաղթականացն Հայոց . ուր 'ի Պաշպալով և 'ի Ռեդրովարատին քաղաքսն ստացան նոքա առանձին փոքրիկ վանս և եկեղեցի ։

Որպէս և 'ի Սենէտիկ քաղաքի կարգեաց նա զոմն յաշակերտաց իւրոց հոգաբարձու եկեղեցւոյն Հայոց . և զայլ ոմն Թոշակօք տէրութեանն 'ի վերայ եկեղեցւոյն արգելանոցի Ժանտախտին՝ վասն քաջագէտն լինելոյ իւրոցն արեւելեան լեզուաց ։ Եւ ցարդ վարեն նոքա զայսոսիկ պաշտամունս յաջորդաբար ։

Օկնի ստանալոյ Մխիթարայ զերիս տեսակս հայկական նշանադրաց յամսդրտամ քաղաքէ՝ 'ի Ժամանակի անդ յողնախուռն զբաղանաց շինու ։

Թեան և կառավարութեան մեհաս-
տանի իւրոյ, ևս և դասատուութեան
աշակերտաց իւրոց՝ շարագրեաց նա,
և կամ տպագրութեամբ 'ի լոյս ըն-
ծայեաց զբաղմաստիկ գրեանս (ա) :

✓ Եւ երևելի եղեն յոյժ և բազ-
մաշխատ 'ի գրաւոր վաստակս նորա
երեքին այսոքիկ : Եւ աջին՝ մեկնու-
թիւն Եւ տարանին Սատթի. գործ-
ընդարձակ, ընտիր և օգտակար. յո-
րոյ 'ի տպագրութեան սակս՝ յամին
1737. ետ նա յօրինել նոր տեսակ
հայկական գրոց : Եւրկրորդ՝ ընդար-
ձակ բառարան լեզուին հայոց. զոր
զառաջինն շարագրեալ տպագրեաց
նա յամին 1744 : Եւրկրորդ՝ ընտիր և
պատկերազարդ տպագրութիւն Եւ-
տուածաշնչին հայոց. զոր 'ի լոյս ըն-
ծայեաց յամին 1733 : Օրոյ զմի օ-
րինակ առաքեալ 'ի պարզ և Վասա-
նայսապետին հռովմայ Բենեդիկտո-
սի ԺԴ. ընկալաւ 'ի նմանէ զայս գիր

երախտապարտ շնորհակալութեան :

„ Բենեդիկտոս քահանայապետ
Ժդ : Սիրելի որդւոյ մերում ողջոյն և
Ղաքեւական օրհնութիւն : - Երեկ
ընկալաք ձեռամբ դիւանադպրի Ժողո-
վոյն Տարածման հաւատոյ զարթանա-
ւոր ընծայն զկարի հաճելին մեզ զՂա-
տուածաշունչ մատեանն Հայոց , յոյր
ռախ առանձին շնորհս մատուցանեմք
Հայրութեանդ : Եոյնպէս շնորհ ու-
նիմք Հայրութեանդ , և համօրէն
Սիանձանց քոց յաղաքս քարոզու-
թեանցն՝ յորս պարսպիք մեծամեծ
պտղովք . և ընդգրկեալ զամենեւին
հայրական գթովք՝ տամք Հայրու-
թեանդ , և համօրէն Սիանձանց քոց
առաքինեաց Ղաքեւական օրհնու-
թիւն , :

Եւ շնորհուն Սիսիթարայ եւս յա-
ւերժայիշատակ արդիւնք և ամենայն
գրաւոր աշխատասիրութիւնք աշա-
կերտաց նորա . որք և ՚ի դիւրութիւն

անդուլ վաստակոց իւրեանց կառու-
ցեալ Տպարան յամին 1789 'ի մենաս-
տանի իւրեանց (Է), և օրըստօրէ ս-
ռաւելեալ յուսմունս՝ հասուցանեն
'ի թիկունս օգնականութեան ազգի
իւրեանց յոգնայոլով մատեանս՝ յօրին-
մամբ, և կամ թարգմանութեամբ:

Օ կնի մահուանն Սխիթարայ կա-
լաւ զաթոռ Աբբայութեան նորա
Ստեփաննոս Սարգսապետ Սելգո-
նեան Սոստանդնուպոլսեցի, և ապա
յամին 1800 երկրորդ Ստեփաննոս
Սարգսապետ Ադոնց Քիւմիւրեան՝
Ղուրճովցի ազնուական 'ի Ղրանսի-
վանիոյ, որ և յամին 1804 ձեռնա-
դրեալ 'ի հռովմ Աբբեպիսկոպոս՝
ցարդ վարէ զիշխանութիւն իւր Աբ-
բայական և Ապիսկոպոսական 'ի վե-
րայ հպատակաց իւրոց:

Յաջորդք Սխիթարայ աճեցուցին
զՍիաբանութիւնն, և առաւել ևս
պայծառացուցին գիտութեամբ և

լէզուօք . և օր քան զօր առաւելուն
 զթարգմանութիւն , զյօրինումն , և
 զտպագրութիւն գրեանց : Սողեալ
 զքերականութիւնս և զբառարանս
 այլևայլ լէզուաց՝ յանցեալ ամի տպա-
 գրեցին զՔրօնիկոնն Լասեբեայ Կե-
 սարացւոյ 'ի Հայ և 'ի լատին բար-
 բառ հանդերձ Յունական հատուա-
 ծովք . գործ սնուանի յոյժ , և պի-
 տանի գիտնոց . զորոյ և զհայերէն
 հին թարգմանութիւնն ամբողջ գը-
 տեալ յազգի իւրեանց՝ յեղին զայն
 'ի լատին բարբառ 'ի գիւրութիւն ու-
 սումնասիրացն Լւրոսայ :

Սողովեցին զբազմութիւն ձեռա-
 գիր գրեանց Հայոց , և նոքօք զար-
 դարեցին , և զարդարեն միշտ զգրա-
 տուն իւրեանց . յոյր սակս և անուա-
 նի է նա . յորոց և զոմանս տարագրեն
 երբեմն բազդատութեամբ օրինակաց :

Գեղեցկութիւն և ճշգրութիւն Հայ-
 կական տպագրութեան առունձին իմն

փայլեն 'ի տպարանի անդ սրբոյն Պար-
զարու : Եւ գրեանքն տպագրեալք 'ի
նմա՝ առաքին միշտ յԱսիա 'ի վաճառ .
որով ոչ միայն ազգն Հայոց լուսաւո-
րեալ պայծառանայ , այլև միաբանու-
թիւնն Սխիթարայ մասամբ իմն նո-
վաւ գտանէ զսրբէն իւր :

Ստացաւ նա զինի մահուան հիմնա-
գրի իւրոյ և զկալուածս գետնոյ 'ի
սահմանս Սէնէտկոյ : որով դարձեալ
գտանէ նա սակաւութ զեկամուտ իւր
և ձրի դաստիարակէ զմանկունս : Ին-
չունի դարձեալ և զՀասակաւ դրա-
մոցն եդելոց յառաջագոյն 'ի փողերս .
նոցի քաղաքին :

Արովհետեւ այս Սիաբանութիւն
ոչ է 'ի ծանրութիւն Տերութեանն ,
այլ յաւէտ օգտակար նմին՝ դրամովք ,
ծառայութեամբ , և պայծառացուցա-
նելով զՎղղին , յայն սակս և կառա-
վարութիւն քաղաքին ընդ այլևայլ
տէրութեամբք շնորհեաց նմա զաղա-

տութիւն գնելոյ և վաճառելոյ զգետինս , բանալոյ զտարարան , և այլն :

{ } Կամին 1810 ՚ի բառնալ Վարդուհի զամենայն կրօնս և զմիաբանութիւնս յԱտալական տէրութեան անդ , ցուցին նմա զիրաւունս և զպիտանութիւն իւրեանց ՚ի ձեռն փոխարքային Ատալիոյ . և նորա հաւանեալ ընդ այն՝ առանձին վճռով թողացոյց զմիաբանութիւն իւրեանց ՚ի նոյն ամի ՚ի 17 .

() Դոստոսի :

Վեղեցկութիւն , մաքրութիւն և լուսափայլութիւն վանաց սրբոյն Վարդուհանդերձնորոգ աւանդատամբ , և առանձին թանգարանաւ ՚ի պէտք հայկական գրեանց , և ուսումնական գործեաց (երկոքին ևս շինեալ յամին 1816 արդեամբք Աաֆայէլեան Վեղեքսանդրի հայկազուն Ղսպէտի , և բարերարի Միաբանութեանն .) թող և զգուարձալի չարեօին պարտեզսն որ ՚ի նմա , հաճութիւն մեծ ընծայեն

օտարաց եկեղոց հանապաղ 'ի զնին :

Յեկեղեցւոջ նորա՝ թողեալ զայլ
ընտիր պատկերս, առանձին իմն ար-
ժանի է տեսութեան պատկերն Լ. Ե.
տուածածնի զաղափարեալ յԱմիր
Յովհաննիսէ 'ի հռովմ 'ի բնագոր-
անտի Սասսօֆերադօ մեծանուն նը-
կարչի :

Ի գաւթի անդ եկեղեցւոյն գտա-
նին առ որմովքն կրկին վայելուչ հին
և նոր հանդիպահայեաց յիշատակա-
րանք կամ դամբարանք : Հինն առանց
թուահանի ունի 'ի ներքոյ զայս լատին
տապանադիր Ղոթացւոց տառիւք .

Hoc probus, et sapiens ortus de prole
Zuchola

Clauditur in Tumulo, cui Costantinus
in Urbe

Nomen erat, Lazari Curator, amator,
et almi

Compatiens inopum Domini sub honore
Superni (̄).

Իսկ նորն կանգնեալ յամին 1816 ՚ի նոյն հայկազուն Լսպետէ Ռաֆայէլեան՝ դատարի է, և ունի ՚ի վերայ զնորայն անուն դրոշմեալ հայկական տառիւք :

Ի սեղանատան ՚ի ճակատու անդ ընտիր է պատկեր ընթերցաց Տեառն նկարեալ ՚ի հռովմ ՚ի Պետրոսէ Եօ վէլեան բաղադրուածեամբ յօրինակաց անտի Ռաֆայէլի Ուրպինացւոյ, և Լէոնարդոսի Վինչեցւոյ :

Ի մեծի գրատան անդ երեքին պատկերք ձեղուսնն նկարք են Ֆրանչիսկոսի Դուսեան Վինչեցւոյ, և են բաղմօք ՚ի յարգի :

Համին 1815 ինքնակալն Լստրիոյ Ֆրանչիսկոս յայցելուածեան անդ ՚ի կղզին Մխիթարեանց՝ տեսեալ զանձկուածիւն նորա, թոյլ ետ նոցա ընդարձակել զայն նոյնչափ ևս : Եւ նոքա լցին զծովն առ հիւսիսակողմամբ կղզւոյն, և զտեղին առ այժմ կար.

գեցին 'ի պարտէզ գեղեցկադուարճ :

Սիաբանուծիւնն Սիսիթարայ՝
 Թէպէտե սակաւածիւ է ցարդ , բայց
 ունի գրաւոր հաղորդութիւն ընդ հե-
 ռաւոր աշխարհս . և կարէ ևս բազ-
 մանալ առյապառ :

'Ի վերջին աւուրս յայսոսիկ ստա-
 ցաւ նա փոքրիկ վանատուն 'ի Հռովմ .
 և Պարոն Սամուէլ Սկրտիչ Սուրա-
 տեան հայազգի՝ եթող կտակաւ ե-
 րեւելի գումար գրամոց , զի միջնոր-
 դութեամբ և կառավարութեամբ
 Սիսիթարեանց Սէնէտկոյ կանգնեա-
 ցի յԱւրոպա ձրի դպրատուն 'ի նը-
 պաստ որբ և աղքատ մանկանց հայոց :

(Ա) Որք են . Այբուբենարան , քերականութիւն , ճարտասանութիւն , սկզբունք ուսումնականութեան , լատին քերականութիւն , փիլիսոփայութիւն , Աստուածաբանութիւն , բարոյական , աղօթագիրք , քրիստոնէական խոկումն , դիրք առաքինութեանց և մոլութեանց , քրիստոնէական կատարելութիւն , քրիստոնէական վարդապետութիւն՝ 'ի դրաբառ , յաշնարհաբառ , և 'ի տաճկական բարբառս , հոգեւորական երգք և շարականք , մեկնութիւն Ժողովողի , և մեկնութիւն Իմաստութեանն՝ զոր ոչ կարաց կատարել առ օրհասին կանխելոյ :

(Բ) Ձի յառաջագոյն բազում նեղութեամբ տպագրէին 'ի Վէնէտիկ քաղաքի :

(Գ) Թաղեալ կայ 'ի դամբարանիս բարեպաշտ և իմաստունն Կոստանդին Չուքոյեան . խնամաւ կալու Ղազարու , սիրող և վշտակից տղքատաց՝ 'ի պատիւ գերագոյն Տեառն բոլորեցունց :

COMPENDIOSE NOTIZIE
SULLA CONGREGAZIONE
DE' MONACI ARMENI
MECHITARISTI

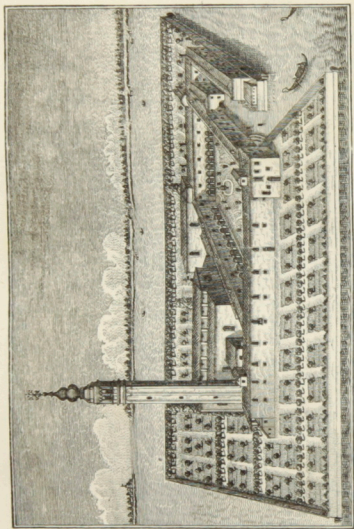
DI VENEZIA

NELL' ISOLA DI S. LAZZARO.

TIPOGRAFIA
DI SUDDETTA ISOLA

1819

W^h Quay. S. Lazaro.

CONGREGAZIONE MECHITARISTICA

VITA DEL FONDATORE.

MECHITAR di Pietro Dottore Armeno Fondatore di questa Congregazione nacque in Sebaste città dell' Armenia Minore l'anno 1676.

Fu nella sua gioventù affidato alla cura di un Prete Armeno onde venisse educato ed istruito ne' primi elementi del sapere: e vi fece progressi maggiori alla sua età, manifestandosi inclinatisimo allo studio ed agli esercizi spiri-

tuali, anzicchè ai giuochi fanciulleschi.

Nell'età di nove anni avendo spiegato un genio particolare per lo stato Ecclesiastico, ricevette li quattro Ordini Minori; e di anni quindici entrò in un Convento presso a Sebaste chiamato *del Santo Segno*, o *della Santa Croce*, per vestire le Monastiche divise.

Il Vescovo Anania Superiore di quel Convento osservando in esso una maturità di senno, e d'ingegno distinta, gli diede l'abito, ed ordinollo Diacono l'anno 1691.

Quivi applicandosi ardentemente Mechitar alla divozione ed allo studio, intertennesi nella replicata ed attenta lezione di tutta la Sacra Scrittura, e di altre opere ascetiche, ed arricchì a dovizia di lumi la sua mente.

Compose in quel Convento alcune Poesie Sacre ed Omelie, amando di esercitarsi anche nella predicazione:

ma scorgendo che non poteva avanzarsi nella cognizione dell'altre scienze, partì di là accompagnandosi ad un Dottore Armeno d'Ecemiazin, Sede Patriarcale della Nazione Armena, che gli promise di condurlo colà come all'asilo ed al centro di tutte le scienze.

Viaggiando col suo Maestro, giunse in Erzerum città capitale dell'Armenia Maggiore, e ivi la prima volta vide un Missionario Europeo: cui fece domande intorno alle cose risguardanti gli Europei, e molte ne apprese con piacere, e profitto.

Arrivato in Ecemiazin, non vi rinvenne quella Università delle scienze che tanto bramava: perciò congedatosi dal suo Maestro, partì alla volta del Convento nell'Isola di Sevano, credendo di rimanervi soddisfatto. Ma siccome non gli avvenne di rilevare in quel sagra ritiro, che la stanza delle

penitenze più austere , così pensò di ritornare alla sua patria .

Viaggio facendo giunse al Convento di Passeno presso a Erzerum, e dietro le istanze di quel Superiore vi si fermò alcun tempo, e tenne scuola alla gioventù . Trascorsi dieci nove mesi in tal esercizio recossi in Erzerum, e si abbattè in un Armeno Signore recentemente tornato dall'Europa, il quale gli fece parecchi racconti delle regioni occidentali . Mechitar si accese a questi di nuove voglie, e cercava l'opportunità di passare in Europa .

Trovò nella casa di quel Signore i libri di Clemente Galano Teatino, e ne raccolse le notizie al suo bisogno più convenevoli .

Nell' anno 1695 giunto a Sebaste si ritirò di bel nuovo nel Convento di S. Croce, e si diede alla più attenta lettura delle opere dei Padri Armeni, non

che di quelle dei Padri Greci e Siriacci in lingua Armena tradotte. Tanto era il suo amore pello studio, che anche in viaggio non trascurava le sue lezioni. Non gli sfuggiva di mano un libro finchè non l'avesse letto per intiero, e con matura attenzione penetrato.

Compose anche in quel Convento alcuni Inni, che vengono cantati al presente in alcune Chiese dell'Armenia.

Ma essendo ivi molestato da tal morbosa affezione negli occhi, che non poteva fissare, nè distinguere esterno oggetto, si vide obbligato a portarsi alla sua casa onde assoggettarsi ad una medica, e diligente cura. Nel tempo di sì penoso travaglio oltre di dare ad altri un particolar esempio di gran pazienza, si faceva leggere le poesie sacre di S. Nierses Clajense, e le mandava a memoria; ed egli stesso di sovente dettava agli altri i suoi com-

ponimenti poetici . Ottenuta ch'ebbe la guarigione , era già sul punto di darsi al viaggio verso l'Europa mossovi dal grand' amore delle scienze . Ma in quei giorni giunse certò Prete Armeno assai studioso in Sebaste, che lo stimolò a portarsi secolui in Gerusalemme , e quivi applicarsi di consenso allo studio . Acconsentì Mechitar d'accompagnarlo sino ad Aleppo coll'intenzione di persuaderlo tra via a recarsi con lui a Roma .

Mentre tragittavano il fiume vicino alla città di Malatia, si è rotta la cinghia della sella del cavallo su cui era montato Mechitar : la corrente portò seco l'animale , ed egli rimase colla sella nelle acque; da cui si salvò nuotando, ma in un col picciolo fardello divenner preda di quelle i suoi scritti .

Arrivati in Aleppo, ebbe Mechitar la sorte di tenere ragionamenti coi

Missionarj Europei ; tra i quali frequentava un Gesuita molto virtuoso, dotto, e conoscitore delle lingue orientali. A questo comunicò Mechtar la sua intenzione di passare in Europa per dedicarsi allo studio. Ma il savio Gesuita scoprendo in esso una distinta erudizione acquistata da per se stesso, ed un particolare zelo d'illuminare gli altri, lo consigliò a non abbandonare la patria pel maggiore vantaggio de' suoi nazionali. Ritornate inutili queste insinuazioni, gli diede alcune lettere di raccomandazione, nelle quali leggevasi: *Cumque optimus Juvenis maximo zelo ardeat . . . tum propter morum innocentiam, ac pietatem singularem, tum propter ingenuam indolem, et cognitionem Operum Sanctorum Patrum Armenorum . . . non potui non probare consilium, quod jamdudum coepit eundi Romam.*

Partì di fatti nel 1695 di Aleppo col suo compagno, che già aveva indotto a volgere seco i passi verso Roma, e giunto in Alèssandria s'imbarcò per l'Europa.

Approdato appena il bastimento all'isola di Cipro, fu Mechitar assalito da una febbre gagliarda, e dalla itterizia, cosicchè fu astretto a separarsi dal suo compagno, ed a trattenersi in un Convento de' Monaci Armeni; ove nei momenti del maggior calore febbrile privo del libero uso dei sensi più volte lo si vide gettarsi nella fontana del giardino per temperare l'incendio interno: nè di altro cibo si sosteneva, se non che di poche olive a pane d'orzo congiunte.

Non appena si vide egli alcun poco per l'assistenza di persona caritatevole rinforzato, che si decise di ritornare alla paterna casa onde ricu-

perare quivi la sua primiera salute.

S'imbarcò a tal fine alla volta di Seleucia; ove smontato prese cammino, e mendicando tra via arrivò in Aleppo. Gli Europei Missionarj di quella città lo consigliarono tutti ad abbandonare il pensiero di portarsi in Europa, e di tornarsene sollecitamente alla patria.

Si trasferì quindi in Antap, e unitosi ad una Caravana arrivò in Sebasteste: ed è inesprimibile il gaudio, che provarono al rivederlo i suoi genitori che lo temevano già morto in Cipro.

Dopo alcuni mesi di sollecita cura acquistò la sua perfetta salute; e fece ritorno al Convento di S. Croce.

In quella dolce solitudine tra gli altri lavori letterarii, ridusse in verso i Proverbj di Salomone per facilitarne l'apprendimento ai fanciulli.

Ma uno di quei Monaci invidioso della sua fama, entrò un giorno di soppiatto nella sua camera, e presi tutti i suoi scritti, li gettò tra le fiamme. Non sì presto il riseppe Mechitar che gli perdonò eroicamente.

Edificati li Monaci del Convento dalle sue virtù, non che le persone più ragguardevoli di Sebaste della sua condotta, non cessarono di stimolarlo ad entrare nell'Ordine Sacerdotale: e nell'anno 1696 si arrese, e secondo il costume degli Armeni fu chiamato *Prete-Monaco*.

Da tal punto cominciò ad ardere di vivo zelo d'illuminare la sua nazione colle sane dottrine, e d'istruirla ne' buoni costumi, e nella religione: nè potendo egli solo a tanta opera bastare, si studiò di accendere altrui. Avvenne quindi, che colla sua predicazione, e più ancora col buon

esempio in poco tempo si vide seguito da due discepoli in Sebaste. Ma essendosi i loro genitori sollevati contro di lui, li lasciò in libertà.

Non guari dopo udì Mechitar celebrarsi la sapienza del Dottor Chaciadur Armeno alunno della S. Congregazione *de Propaganda Fide*, e volle andarsene a Costantinopoli per visitarlo, e per avere un compagno nella santa impresa d'illuminare la sua nazione.

Ciò accadde nell' anno 1697. A tant' uomo manifestò egli la sua intenzione di erigere un' Accademia letteraria, e lo stimolò vivamente a voler esserne il capo. Ma Chaciadur non acconsentì apportandogli tra le altre difficoltà particolarmente la mancanza di una somma assai necessaria.

Ciononostante Mechitar non perdette il coraggio; ed appena si vide

seguito da un discepolo di quella Capitale, ivi si associò ad uno di quei due di Sebaste che avea trionfato de' suoi genitori, stabili di presentarsi con essi ad altro famoso Dottore Armeno, che si trovava nella provincia d'Uchtice sui confini della Georgia, onde avere almeno il suo ajuto nello stabilire la desiderata Società. Ma siccome essendo povero non avea di che approvvigionarsi pel viaggio, così si è fatto cuore di chiedere a parecchi devoti Pistori elemosina a tal oggetto, e coll' offerte loro non solamente si preparò al cammino, ma comperò una Bibbia, e diversi altri libri; e co' due discepoli s' imbarcò per Trabisonda. In questo viaggio però oltre la peste sviluppatasi nel bastimento ebbe a soffrire una burrasca terribile, ch' egli descrisse egregiamente nelle sue Canzoni.

Giunto salvo, e sano nel porto di Araglia, fece vela per Sinope, ed indi per Amisso: ove smontato si diresse per la via di terra a Marzevano, e giuntovi l'anno 1698 si fermò tutto l'inverno a predicare; ed al venire della primavera passò in Amasia. I popoli delle due indicate città lo pregaron caldamente a rimanere tra loro, ed a predicare; ma egli avendo in mira l'universale vantaggio della sua nazione, sul declinare della primavera partì per Tocat; e con una delle Caravane entrò in Erzerum.

Quivi intese con intima amarezza di animo il mutamento di quel Dottore, ed il suo abbandono dalle prime rette massime: perciò cangiato pensiero, si diresse co' suoi discepoli al Vescovo Macario, Superiore del Convento di Passeno, uomo di soda virtù, e molto studioso, onde averlo as-

sistente nella meditata impresa . Lo accolse Macario con molta gentilezza, e vedendo l'ammirabile condotta e saviezza di Mechitar, gli affidò l'educazione dei giovani studenti nel suo Convento . Egli pure oltre quei giovani, istruiva i Monaci del Convento, ed i suoi discepoli, insegnando loro la Teologia d'Alberto Magno, di cui vi avea in Armeno la versione . A questo studio univa quello della morale, e della religione .

Quivi mise Mechitar in buon ordine le materie, che ad oggetto della predicazione avea già raccolte dalla Sacra Scrittura, e dai Santi Padri .

Un giorno ragionando egli con alcuni sopra punti dogmatici, un avversario gli s'oppose acremente, ma si trovò a tali strette per le testimonianze dei Santi Padri Armeni recate in campo da Mechitar, che andò nelle

furie, e diedegli un pesantissimo schiaffo. Sopportò Mechitar l'affronto con una pazienza così solenne, che ne rimase maravigliato l'avversario, e riconobbe la verità.

In questo frattempo si manifestò il contagio nel Convento, e ne morirono parecchi. Mechitar difeso dal Cielo, rimase non tocco, sebbene prestasse a tutti la sua assistenza caritatevole. Ammirando tutti la sua esemplare condotta, e la sua profonda sapienza, lo pregavano di voler ricevere la laurea Dottorale onde servirse ne d'essa nella predicazione del Vangelo; ed in ispezialità il Superiore giunse quasi a sforzarlo. Non volendo egli quindi resistere alla loro volontà, si arrese ad incontrare l'esperimento l'anno 1699. dopo il quale per ordine del Superiore si portò a predicare in compagnia di un suo di-

scepolo nella Diocesi del Vescovo.

Trovandosi Mechitar un giorno da solo a solo con questi gli palesò la sua intenzione di stabilire col suo ajuto una Società letteraria nella nazione Armena. Ma quegli sull'istante ricusò di unirsi con lui, perchè temeva il tumulto, e la persecuzione degli Avversarj.

Disperando Mechitar di rinvenire appoggio per parte del Vescovo, si propose di ritornare a Costantinopoli, e di raccogliere discepoli in una casa onde addottrinarli, e nello stesso tempo pubblicare colle stampe i necessarij libri mediante le offerte de' benefattori; e così in alcuna maniera mandare ad effetto la sua intenzione d'illuminare la nazione Armena.

A tal fine spedì primieramente a Costantinopoli uno de' suoi discepoli, poscia avendo egli scelto due tra i gio-

vani del Convento, dietro il consenso dei loro genitori con essi venne in Erzerum, e là si fermò sei mesi a predicare, e lo fece con straordinario vantaggio del popolo . Passò indi a Trabisonda, ove s' imbarcò, e giunse co' suoi discepoli a Costantinopoli l' anno 1700 .

CONGREGAZIONE MECHITARISTICA IN COSTANTINOPOLI.

Da principio alloggiò Mechitar in Galata nelle stanze della casa contigua alla Chiesa Armena detta di *S. Gregorio Illuminatore* . Tuttocchè ordinariamente predicasse in quella Chiesa, amministrava però i Sacramenti anche nelle Chiese Europee .

Essendosi sollevato in quei giorni un focoso tumulto tra i due partiti Ar-

meni, lo calmò colle sue esortazioni e prudenza .

Veggendo egli da lì a poco, che i suoi discepoli s' aumentavano in quella Capitale, a sè chiamolli un giorno segretamente, ed espose il piano della sua Congregazione . Ma per non farsi vedere attorniato da sì numerosi seguaci, inviò i Sacerdoti ed i Dottori che eran tra loro a predicare nelle diverse città dell' Armenia, ed i giovani li ritenne uniti nelle stanze della suddetta Chiesa, e giornalmente istruivali con molta diligenza .

In quel anno diede cominciamento Mechitar alla stampa di alcuni libri, primaria fonte ed ajuto per seminare i veri lumi nella sua nazione . Pubblicò dapprima l' Imitazione di Cristo di Tommaso de Kempis ad esercizio spirituale de' suoi Discepoli, e quindi parecchie altre opere utilissime .

Ma bramoso di regolarmente ammaestrare i suoi discepoli nelle virtù cristiane, e nelle utili scienze, invocò l'assistenza dell'Altissimo con fervide preghiere, e presa in affitto una casa in Pera di Costantinopoli, ed ivi preparati gli strumenti necessarj pella legatura dei libri, vi si ritirò co' suoi Compagni, e cominciò ad erudirli sotto il pretesto di quel manovale esercizio. Lo stato del paese, e della sua nazione non gli permetteva allora di regolarsi in altre forme. Tuttavolta a fronte di sì prudenti cautele non ottenne di conservare uniti lungamente in quella casa i suoi discepoli. Accesosi di bel nuovo il fuoco della persecuzione nazionale, gli Avversarj cercavano di averlo nelle mani, e di farlo condannare alla Galera. Ma fatto egli di ciò consapevole assicurò per tempo i suoi compagni, e se medesimo poscia ricoverò

sotto la protezione dell' Ambasciatore Francese .

Da questo asilo vedendo l' incendio della persecuzione dilatarsi di giorno in giorno per tutto lo Stato, scrisse a' suoi ch' erano fuori della Capitale, invitandoli a portarsi in Costantinopoli, posciacchè voleva trasferirli in altra parte del mondo onde sottrarli ai loro persecutori, e stabilire altrove una società letteraria, che per esperienza vedea impossibile di erigere nell' oriente.

Mentre stavasi Mechitar nascosto nel Convento dei Capuccini all' ombra del Francese Ambasciatore, intese a dire dai Mercatanti della fertilità, e dell' aria salubre della Morea, che allora era sotto il governo della Repubblica Veneta. Mosso da queste notizie radunò i suoi nella sua stanza, dispiegò ad essi di nuovo l' oggetto della sua Compagnia, e propose di sciogliere al-

tra parte del mondo più convenevole a tanto fine.

Dopo varie consultazioni preso il partito di trasferirsi sotto alcuno dei Governi Cristiani in vicinanza; scelsero per istabilirsi la Morea la più opportuna e per la sua vicinanza e per il buon prezzo dei viveri. Ciò deliberato costituirono nella medesima Aduanza Mechitar in loro Superiore, e si dedicarono in figli adottivi alla S. Vergine scegliendo a stemma della loro Compagnia le quattro lettere Armeane Ռ, Կ, Վ, Լ, che sono le iniziali delle seguenti parole ՌԵԿԴԻՐ ԿՆՆՈՒ ՎԱՐԴԱՍԿԵԱՆ ԼԱՎԱՅԻՄԱՐՈՒԹԵԱՆ, cioè *Figlio adottivo della Vergine, predicatore di penitenza*. Questo primo stabilimento della Compagnia Mechitaristica avvenne in Pera di Costantinopoli l'anno 1701. nel mese di Settembre; e li radunati erano: Il Dottor Me-

chitar da Sebaste, il Dottor Elia Costantinopolitano, il Dottor Giovanni da Sebaste, il Dottor Georgio da Antap, il Dottor Emmanuele Costantinopolitano, Lazzaro da Aghino, Giovanni da Sebaste, Azaria Costantinopolitano, Gabriele da Erzerum, e Michele da Sebaste.

Immediatamente dopo il preso consiglio spedì Mechitar il D. Georgio in Morea per esaminare lo stato di quel paese: ed ivi fermatosi egli tre mesi diede a Mechitar le relative informazioni. Appena l'ebbe egli si affrettò ad inviarvi sei persone in compagnia di un Vescovo Armeno che pochi giorni prima erasi tra essi ascritto, e ritornava necessario pella ordinazione de' suoi Sacerdoti.

Nel punto, in cui Mechitar era sulle mosse cogli altri suoi seguaci, gli Avversarj tentarono di arrestarlo, co-

sicchè fu astretto d'uscire dal Convento de' Capuccini, e di nascondersi in altra casa. Di là mandò alcuni altri de' suoi in Morea. Pochi giorni dopo travestito egli da Mercatante in compagnia di tre suoi discepoli si indirizzò a Smirne. Nel sortire di Costantinopoli aveva Mechitar alle mani quattrocento Piastre soltanto, eppure andava in un paese straniero per piantarvi la sua Congregazione, il che secondo l'umano pensare pareva d'impossibile riuscita.

Arrivato in Smirne, venne avvertito ch'era giunto colà un'ordine espresso dal Governo di catturarlo: e fu per questo che là pure si nascose nel Convento de' Gesuiti. Ma trovato un bastimento pronto alla vela per Venezia, s'imbarcò per salvarsi co' suoi nel Zante, ove arrivò l'anno 1702. dopo aver tollerata altra burrasca, che parimen-

te descrisse egli nelle sue canzoni.

Assicurato per prova dell'ottim'aria, e dell'abbondanza dell'Isola, se ne compiacque oltre modo, e per lettere avvertì i suoi di Morea del suo arrivo al Zante, e li eccitò a dargli nuove informazioni riguardo alla Morea, volendo sciegliere tra i due luoghi il più conveniente al proprio stabilimento. Inviarongli essi uno de' loro compagni per informarlo personalmente dello stato di quell'Isola, e per avvertirlo, che i Governatori del paese per accrescerne la popolazione erano ben disposti a donare alla sua Compagnia parecchi fondi, onde trarre il mantenimento.

Dietro a queste informazioni passò Mechitar incontanente a Napoli capitale della Morea l'anno 1705. ove ritrovati avendo sani e salvi tutti i suoi compagni al numero di sedici, rese distinte grazie al Signore; e presa una

casa in affitto, vi si collocò colla sua piccola greggia.

CONGREGAZIONE MECHITARISTICA IN MOREA.

Assicurato ch'ebbe Mechitar a sè ed a'suoi il ricovero in Morea, deliberò con essi di fondare un Monastero, e scelsero a tal oggetto la città di Modone chiara per la sua fortezza, e per la numerosa popolazione.

Quindi unitamente alla lettera di raccomandazione avuta in Costantinopoli dall'ambasciatore Veneto presentarono una Supplica ai Governatori: i quali senza alcuna difficoltà diedero loro il luogo in Modone opportuno all'erezione del Convento, e della Chiesa, e di più due villaggi onde col reddito di quelli provvedessero alla loro

sussistenza, col patto però che doves-
sero compiere la fabbrica entro lo spa-
zio di tre anni.

In forza di questo Decreto venne incaricato il Comandante Generale di Modone a prestarsi a fine che ai Mechitaristi fosse data una casa provvisoria in quella città.

Giunto Mechitar co' suoi in Modone si accomodò alla meglio, e possibilmente diede ordine a quanto poteva avere relazione alla sua impresa. Prima però di dar mano alla fabbrica del Convento spedì due de' suoi discepoli il D. Elia, ed il D. Giovanni a Roma a presentare al S. P. Clemente XI. la breve Costituzione della sua Compagnia, cui diede la regola di S. Antonio Abbate, onde venisse corredata della necessaria approvazione. Ma veggendo dilazionato l'effetto della sua domanda richiamò uno degl' inviati, ed

ingiunse all' altro di darsi allo studio delle due lingue Latina ed Italiana comechè utilissime per agevolare l' addottrinamento della sua nazione ; lingue che egli già conosceva a sufficienza in un' colla Greca; e dalle quali in progresso trasferì parecchie Opere in Armeno .

Se non che il termine di tre anni assegnato dal Governo era già prossimo a spirare, ed egli a cagione della povertà in cui viveva, non era in istato di nemmen cominciare la fabbrica del suo Monastero; per lo che fu necessitato a gravarsi di debiti, ed a vendere anticipatamente i frutti di due anni dei donatigli villaggi . In questa maniera alzò dai fondamenti una parte del suo Convento, di cui egli stesso ne avea fatto il disegno, e volle agli operai sovrastare nell' eseguirlo: e potè al tempo stabilito condurre ad abitarla

i suoi compagni radunati in Morea.

Ma a tale estremo erasi condotto di tutte cose, che non poteva neppure somministrare ad essi il pane giornaliero: quindi ricorse al Governatore del paese Angelo Emo, e lo supplicò di soccorso. Il piússimo Governatore ottenne, che dal Governo gli si prestasse farina e biscotto sufficiente.

In così dura povertà visse la Compagnia di Mechitar pel corso di ben tre anni, ne' quali venne inoltre tribolata da malattie derivate unicamente dall'aria nuova del paese. Nessuno però fra i compagni di Mechitar aprì labbra a querele contro di lui, ma anzi tutti si prestavano lietamente all'adempimento più diligente dei propri doveri, e studiosi esercizi.

Ma dopo così lunga calamità la provvidenza del Cielo fece cadere le rugiade d'elemosine sopra la nuova

piantagione di Mechitar. Il Governatore Emo gli fece tenere la somma di cento cinquanta Piastre, il Comandante Generale della Marina Sebastiano Mocenigo lo regalò di dugento, e seicento ne ritrasse egli dai frutti de' suoi villaggi.

Con questi soccorsi incoraggiato Mechitar cominciò a fabbricare anche la sua Chiesa; per la cui erezione il piissimo Emo somministrò la calcina e le pietre a carico del Governo. Nel giorno, in cui Mechitar diede la prima mano alla fondazione della sua Chiesa, che fu nell'anno 1708, il medesimo Governatore vi fu presente con molta pompa e magnificenza; ed essendo attorniato dalle truppe fece in quel momento sparare i Cannoni, e dar fiato ai militari stromenti; e disceso con Mechitar nel luogo del fondamento pose in un con esso la prima pie-

tra . Nell'atto che Mechitar ringrazia-
valo circondato da' suoi compagni, gli
diede a mano quaranta Zecchini Ve-
neti per affrettare la fabbrica inco-
minciata . Qualunque volta si recava
l'Emo a Modone, onorava immanca-
bilmente i Mechitaristi da lui stimati
colla sua presenza, e coi più amore-
voli tratti .

Aumentandosi i soccorsi, e le libe-
ralità dei fedeli non solamente terminò
Mechitar la fabbrica della sua Chie-
sa, ma si disbrigò d'ogni dovere ver-
so li sovventori, e comperò due case
al Convento contigue, e demolitele se-
parò il suo Convento dalle abitazioni
dei Secolari . Ciò fatto si dedicò tut-
to all'istruzione regolare de' suoi di-
scepoli . A tal fine scelse il piano pre-
scritto dalle regole di S. Benedetto,
e lo presentò qual norma della sua
Compagnia, alla S. Sede, che appro-

vandolo conferì a Mechitar la dignità Abbaziale. Assicurata così la sussistenza della sua Congregazione richiamò da Roma il suo discepolo, e tradusse con esso lui in lingua Armena la Somma della Teologia di S. Tommaso di Aquino, onde servisse di Testo ai giovani studenti.

Mentre l'opera di Mechitar così da dodici anni prosperava nella Morea, e tutto giorno accrescevasi i suoi meriti, ed il vantaggio del popolo, sorse la funesta guerra tra i Turchi ed i Veneziani. Entrati i primi nel Regno in immenso numero, e giunti ad occuparne gran parte, si vide Mechitar precipitato nel più amaro infortunio, e quindi astretto ad abbandonare la Morea, ed a trasferirsi co'suoi in Venezia capitale della Repubblica Veneta. Ma essendo vietata la partenza di tutti, a fatica Mechitar ot-

tenne la permissione di assentarsi con undici de' suoi: ed è inesprimibile il dolore, che provarono que' teneri allievi nel doversi dividere, nè si possono descrivere le vicendevoli raccomandazioni e proteste, che ne seguirono.

S' imbarcò quindi Mechtar di tutta fretta con gli undici trascelti seguaci, e partì piagnente di Morea l'anno 1715. Questa traslazione ritornò assai più amara della già suindicata da Constantinopoli, com' egli di sovente asseriva: nullameno felicemente giunse nel Veneto Porto nel mese d' Aprile; e dopo la quarantena si ricoverò co' suoi compagni in una casa presa ad affitto nella Parrocchia chiamata di S. Martino.

CONGREGAZIONE MECHITARISTICA
IN VENEZIA.

Non andò molto tempo, che consumò Mechitar nel mantenimento, e nei bisogni suoi e de' compagni le dugento e cinquanta Piastre che aveva portato seco da Modone, anzi si caricò del debito di cento cinquanta Ducati. Con tutto ciò confidando nel Signore attendea con rassegnazione l'esito della guerra di Morea. Quand' ecco dopo quattro mesi arrivare due de' suoi compagni fuggiti da Modone dopo la presa della Capitale dai Turchi, e da questi intese la morte d'un suo discepolo, che era in Modone.

Passati alcuni giorni ebbe il cordoglio d'intendere la funesta nuova della presa di Modone, e della prigio-

nia di quattro de' suoi discepoli; che vennero condotti da Turchi in Costantinopoli, poscia in Adrianopoli, e finalmente venduti ai Cristiani. In tal maniera salvati, dopo alcun tempo tornarono tra le braccia del loro Superiore e Padre, che ne provò nello scorgerli particolare consolazione.

Perduta ogni speranza di ristabilirsi in Modone convenne co' suoi compagni di acquistare in Venezia un Convento, giacchè avea in mano le lettere di raccomandazione, e gli attestati dei Governatori di Morea, tra quali contava il seguente di Luigi Mocenigo: » Trovandosi ad abitare nel Regno di Morea in un sontuoso Convento, che sin da fondamenti con grosso dispendio si aveano eretto li RR. PP. Armeni Monaci dell' Ordine di S. Antonio Abbate sotto la savia e zelante condotta del Rev. Padre Me-

chitar Pietro loro Abbate, diedero sì esso, come tutti gli altri tanto buon esempio colla divota uffiziatura della lor chiesa, coll'esemplare loro morigeratezza, e colla candidezza del loro vivere, che edificarono molto quei popoli, e si conciliarono una universale venerazione, il pubblico intiero aggrandinamento, e l'amore di tutti i Rappresentanti; come che per tutto il corso, in cui sostenei la carica di Provveditore Generale di Mare in Levante, ho avuta occasione d'ammirar, e commendar il loro fruttuoso zelo nel culto Divino; e la stima, con cui gli riguardava, e me gli raccomandava la paterna predilezione del Mons. q. Fr. Angelo Maria Carlini Arcivescovo di Corinto . . . Così ora, che per le funeste vicende della Morea si trovano ricoverati in questa Dominante, mi pare atto di giustizia rilasciar loro la

presente attestazione, perchè serva di scorta al loro merito ».

Unitamente a queste lettere, col mezzo dei Nobili Veneti che avea conosciuti in Morea, presentò Mechitar una Supplica al Senato onde ottenere in Venezia un Convento. Ma perchè in quel tempo non era permesso ad altre Congregazioni lo stabilirsi in quella Capitale, così ne ottenne la seguente proposizione: » Se vi piace avere fuori della città in terra ferma un Convento per la perpetua abitazione vostra, e de' vostri successori, vi permettiamo acquistarlo ovunque vi sarà a grado; ma se volete abitare nella Città, lo concediamo soltanto durante la vostra vita, cosicchè dopo il Convento ritornerà al Governo «.

Nessuna di queste condizioni poteva Mechitar accettare, perchè abi-

tando in terra ferma non poteva aver mezzi pel mantenimento de' suoi compagni; ed accettando un Convento nella Capitale senza successione perpetua, diveniva quasi inutile allo scopo della sua Congregazione. Adoperatosi in tal affare per un anno intiero col mezzo de' suoi amici, nel 1717 nel mese di Settembre ricevette finalmente dal Senato in perpetua abitazione la piccola Isola non lontana dalla città chiamata di S. Lazzaro.

Da principio era stata donata da Uberto Abbate Benedettino a Lione Paolini; e questi l'anno 1180 vi avea eretto un Ospitale per i leprosi che erravano allora pella città, e fatta consacrare la chiesa ad onore di S. Lione. Cessato quel morbo del tutto, i Presidenti degli Ospitali destinarono quest' isola a ricovero dei poveri della città: ma ben presto accortisi, che

per la lontananza dell' isola non potevano quelli comodamente provvedere ai loro bisogni, li trasportarono nell' Ospitale della città chiamato dei *Mendicanti*. Di qua nacque che l'uno e l'altro Ospitale in città ed in isola fu chiamato col nome di *S. Lazzaro*, forse dalla narrazione, che del povero Lazzaro abbiamo nel Vangelo.

Quando Mechitar entrò al possesso di questa Isola col solo aggravio di una piccola annua contribuzione, non trovò altro che una Chiesa vecchia, ed alcuni cameroni abbandonati, due pozzi, ed un giardino. Prima di farsi ad abitarla, come gli permetteva lo stato della sua povertà, divise i cameroni in piccole stanze, e ne le dispose a provvisoria abitazione de' suoi Monaci; e tostocchè li vide là raccolti, sen'andò a Roma a tutelare la sua Congregazione dalle calunnie degli ac-

cusatori. Lo fece egli gloriosamente, e ricevuta dalla S. Sede la facoltà di potere inviare Missionarj all' Oriente, fece ritorno a Venezia.

Assistito nel progresso del tempo dalla liberalità de' suoi Nazionali benefattori, edificò il suo semplice, ma non rozzo Monastero in due piani, assegnando il quadrato di mezzo all'abitazione de' suoi Monaci Dottori, separandole dal Noviziato ossia luogo d'educazione dei giovani, e dal Professorio ossia scuola degli studj maggiori. Ristaurò ancora la Chiesa antica, piantò in essa cinque altari, e gittò il fondamento del nuovo Campanile. Eresse un ben capace Refettorio, sopra cui scorgesi una bellissima Libreria di egual dimensione. Asses-
tò finalmente altri luoghi non senza buon gusto, e decenza: frutto il tutto del suo grande ingegno, e della sua

instancabile sorveglianza, ed attività.

Compiuto che fu il Monastero, venne le cento volte da quelli, che si portavano a vederlo, e ne ammiravano la simmetria avvenente, eccitato a collocare la propria statua nel luogo più cospicuo onde cadesse sotto gli occhi di tutti un monumento, che ricordasse la sua memoria alla posterità. Umile siccom' era non volle acconsentirvi, e soltanto per compiacere ai suoi benevoli accordò, che sulla porta del Refettorio si ponesse la seguente iscrizione nelle due lingue Armena, e Latina.

Սէնաստանս այս ըստ բոլորին
 Շինեալ եղև 'ի փառս Վրդէին,
 Յաբբայու թեան Սեբաստացւոյ
 Սիիթարայ Սարդապետին :

Fuit hoc Monasterium totum tempore

*Mechitar Petri ex Sebaste I. Abbatis
extractum. An. 1740.*

Dopo tante illustri e preclare opere, dopo tanti letterarii ed Apostolici travagli, e dopo un ammirabile governo Abbaziale di quaranta nove anni, fu colpito dal doppio morbo dell' itterizia e della dissenteria, come in addietro avvennegli in Cipro, e finì l'anno 1749 ai 27 di Aprile, nell'età di settanta quattro anni, di una morte felice la sua vita carica di copiosissimi meriti, lasciando nel maggior lutto non solamente i suoi Discepoli, ma anche tutti i suoi nazionali, e gli stranieri, cui era noto: e fu sepolto nel Coro della sua Chiesa nella tomba da lui preparata molto prima della sua morte. Ma un anno dopo volendo i suoi figli prestare un particolare onore al loro Padre trasportarono il suo corpo in

altra più decente tomba situata nel Santuario della Chiesa, e sulla pietra sepolcrale fecero scolpire il seguente Epitaffio in lingua Armena.

Inclito Mechitar! — Lira soave,
 Cui diede voce l'Increato Spirto,
 E di Sebaste rallegrò la terra,
 Terra al Cielo diletta! Eran sue forme
 Maestose e leggiadre, eccelsa l'anima,
 E scrutatrice dell'arcano vero.
 Lampa di grazia a illuminar le cieche
 Menti mortali. Ei di per se la rara
 Dottrina apprese, ch'è delizia al saggio.
 Ei ne fu largo altrui, che a molti i pregi
 Chiari del core, e della mente: e carte
 Vergò d'errore immuni, onde fur liete
 L'Armene Genti. Ei sofferenza oppose
 Alle minacce del maggior nemico
 Ed all'offese: per cui bello un Coro
 Nacque, e s'accrebbe di concordi menti,
 Lavor insigne d'auree fila ordito,
 Cui man pose l'Eterno. Aprì la via

Dove fiori mietean tutti fragranza
 I Chiari Ingegni in ben oprar non stanchi,
 Cospicuo esempio altrui. Poi di là volto
 Dove il sol nasce a dove cade il sole,
 In fertile terren piantò l'eletta
 Vigna celeste, e queste mura il primo
 Si vide alzar, che a'suoi furo di asilo.
 La voce sua forte tuonar s'intese,
 E forte sì, che ne tremò la colpa,
 E degli audaci in cor spense l'ardire,
 E lo destò de' più codardi in core.
 Non fù d'aita all'infelice avaro,
 E quasi odor d'Arabi fumi intorno
 Di sua Umiltà parver le traccie: e vile
 Mai non vestì della menzogna il manto.

Or dell'Armena terra a questa viva
 Gemma splendente grato cor innalzi
 Quest'inno, e ricchi doni offra in tributo.

Il suo Ritratto al vivo dipinto si
 conserva dai suoi Monaci nella stan-
 za in cui vi hanno quelli de' suoi suc-
 cessori Abbati.

Tra li discepoli di Mechitar durante la sua vita vi ebbero cinquanta Sacerdoti, e dieci Laici, e circa quaranta altri individui, che egli non giudicò adatto di aggregare, dopo lungo sperimento, alla sua Congregazione.

APPENDICE.

Accoglieva Mechitar nel suo Monastero solamente i giovani Armeni, e senza fare distinzione tra il povero e il ricco, sceglieva piuttosto i meno maturi negli anni. Dopo averli provati alcun tempo onde scoprirne l'indole, ed i talenti, li vestiva d'un abito nero secondo la forma propria della sua Congregazione, e li destinava al Noviziato, ove vi aveano opportuni Maestri per educarli, a sè riservandone la generale direzione.

Dopo una lunghissima prova, se li rinveniva virtuosi, forniti d'ingegno, e sani, dietro la loro libera determinazione li ammetteva alla sua Compagnia previo l'assenso della Comunità, che risultava dalla pluralità dei voti: ed indi inoltravali al Professorio, in cui s'insegnavano ad essi le scienze superiori sotto diversi Maestri e Professori. Compiuto che avevano il corso degli studj, li promoveva all'Ordine Sacerdotale: e nelle stanze facevali abitare assegnate pei Dottori. Conferiva poi ad essi la Laurea Dottorale, ed altri ne spediva alle Missioni, ed altri tratteneva in Convento per attendere alle letterarie fatiche. Non ricevea egli alla sua Congregazione estraneo alcuno; perchè il suo scopo era la istruzione della nazione Armena, cui i non nazionali difficilmente potevano servire. Quelli poi,

che tra i suoi scopriva inabili, o sull'istante, o dopo alcun tempo rimetteva alle loro patrie.

Ai giovani, che si dedicavano allo studio, raccomandava sulle prime con ogni calore di leggere i buoni Autori particolarmente Armeni; ed insegnava a loro metodicamente la Grammatica, la Storia, la Geografia, le Matematiche, la Rettorica, la Poesia, la Filosofia, ed ai Sacerdoti la Teologia, e la Morale. Tostocchè aveano compiuto il corso di questi studj, li esaminava pubblicamente, e ne premiava i meritevoli.

A quello delle scienze aggiungeva anche lo studio delle lingue; aveva però particolarmente in mira l'esercizio della lingua Armena; d'onde viene che questa lingua si coltiva assai, e fiorisce ancor oggidì nell' Isola di S. Lazzaro,

Composto aveva egli stesso un sommario di tutte le scienze, e lo comunicava a suoi studenti.

La sua maggiore premura era di esercitarli nell'opere dirette al culto Divino, perciò secondo il costume della nazione Armena, li radunava alla preghiera tre volte al giorno la mattina, il mezzo dì, e la sera; ed esentava soltanto i piccoli ragazzi dalla preghiera mattutina in Chiesa.

Tutte le Domeniche faceva cantare la Messa in rito Armeno. La modestia, e la divozione de' suoi Monaci erano tali, che edificavano veramente gli estranei che si compiacevano di recarsi a vedere le loro funzioni.

Il principale scopo delle quotidiane cure di Mechitar era il rassodare i suoi allievi dall'età tenera nell'esercizio di tutte le virtù, al quale oggetto composto aveva per loro trentatre Re-

gole, di cui ne esigea la osservanza la più scrupolosa.

Ne' giorni di Festa li istruiva particolarmente nella dottrina Cristiana, e nella storia Sacra.

Nel tempo del pranzo vi avea la lezione dei Santi libri, e non permetteva che si facesser parole, perciò volle scritte sulla porta queste parole in lingua Armena: " Qui devesi conservare il silenzio, ed attendere alla lettura delle Sacre Scritture ".

Non prescrisse veruna austera particolare astinenza, ed oltre la collazione dava ogni giorno a' suoi Monaci due o tre piattanze con formaggio e frutti. Ai giovani non dava vino puro se non che alle Feste.

Non lasciava, che Monaco alcuno si portasse alla città senza ottenerne prima da lui il permesso.

Allorchè si presentavano forestieri

per vedere il suo Convento, assegnava ad essi alcuni de' suoi Monaci per accompagnarli, e tanta era la loro modestia, e l'ospitalità, onde veniano quelli trattati, che partivano a così dire di mala voglia.

Tra il continuo esercizio de' suoi studenti assegnato aveva Mechitar anche il tempo della recreazione. Stabili, che fra giorno fossero consacrate sette ore allo studio: ed altrettante al riposo: ma nella state accordò un'altra ora pel dormire. Dopo il pranzo, e la cena due ore vi aveano di conversazione; e prima del tramontar del sole un'ora era assegnata pel passeggio nell'orto, in cui permetteva ai giovani di trattenersi in giuochi utili all'esercitazione del corpo. In oltre una volta tra l'anno li sollevava col condurli alla villa per lo spazio di 40 giorni, ne quali non attendevano allo studio: ne-

gli ultimi quindici giorni di Carnovale esercitavali in istruttive rappresentazioni: e sospendeva ancora gli scolastici esercizi parecchi giorni prima del Natale del nostro Signore.

Oltre a tutte queste vacanze e recreazioni alcuna volta facevali condurre nella città alle pubbliche non profane funzioni; e di frequente alla marittima spiaggia, ed alle circostanti Isolette a sollazzo.

I Dottori erano da Mechitar spediti alle Missioni particolarmente a Costantinopoli, nella Natolia, nell'Armenia, nella Georgia, nella Persia, ed anche nell'Indie; e distinti vantaggi spirituali apportavano a quei paesi colla loro predicazione, ed esempio.

Spedì anche de'suoi discepoli in Transilvania, ed in Ungheria a farvi le veci di Parochi, ed ad istruire la gioventù delle Colonie Armene; e con-

tano nelle città d' Elisabetopoli, e di Pietrovaradino due Ospizj e Chiese.

Nella città di Venezia destinò uno de' suoi discepoli a Cappellano della Chiesa Armena, ed un altro della Chiesa del Lazzaretto situato in una Isola della città disgiunta, a ciò stimolato dal Governo attesa la conoscenza de' suoi delle lingue orientali; e tuttora continuano i suoi discepoli a prestarsi a queste pie opere.

Fece acquisto Mechitar da Amsterdam di tre sorte di Caratteri Armeni nel tempo medesimo, in cui era distratto dalle brighe della fabbrica, del governo del suo Monastero, e dell'insegnamento a' suoi studenti, e di più ora compose, ora pubblicò colla stampa diversi libri '. Tra i suoi letterarj lavori tre si deggiono ritenere distinti, e laboriosi: Il primo la Spiegazione del Vangelo di S. Matteo, o-

pera vasta, molto erudita, ed interessante; per la stampa della quale l'anno 1737. fece fondere nuovi caratteri Armeni. Il secondo l'ampio Vocabolario della lingua Armena la prima volta composto e stampato da lui l'anno 1744. Il terzo la bella stampa della Bibbia Armena ornata di figure, che pubblicò l'anno 1753. di cui avendo trasmesso una copia al S. P. Benedetto XIV. n'ebbe la seguente risposta.

Benedictus P. P. XIV.

*Dilecte Fili, salutem et Apostolicam
Benedictionem.*

„ Jeri ricevemmo per le mani di Monsignor Segretario di Propaganda il degno regalo da Noi sommamente gradito della Bibbia Armena, e le ne rendiamo distintissime grazie. Uguali sono le altre, che rendiamo a Lei,

ed a tutti i suoi Monaci per le Missioni, che con tanto frutto vanno facendo; ed abbracciando tutti questi con paterno affetto, diamo a Lei, e a tutti i suoi buoni Monaci l'Appostolica Benedizione „.

Suoi deggiono ancora tenersi in alcuna vera guisa e meritevoli di ricordanza tutti i letterarii lavori de' suoi Monaci, i quali animati dallo spirito zelante di Mechitar eressero una Stamperia nel loro Convento l'anno 1789². e progredendo sempre più negli studj, inuoltrano alla loro nazione moltissimi utili libri o di nuovo da essi composti, o da altre lingue nella loro trasportati.

Dopo la morte di Mechitar tenne la Sede Abbaziale il D. Stefano Melchiori Costantinopolitano; cui nell'anno 1800 succedette il Dottor Stefano Aconzio Kiuver Nobile Armeno di

Giorgiova nella Transilvania, che nel 1804 consecrato in Roma Arcivescovo, tuttora esercita esemplarmente l'autorità Abbaziale e Vescovile sopra i suoi sudditi.

I Successori di Mechitar aumentarono la sua Congregazione, e la fecero fiorire maggiormente nelle scienze, e nelle lingue; ne fa fede la copia dei libri, che sono alla luce. Oltre le Grammatiche ed i Dizionarj di diverse lingue stamparono l'anno scorso la Cronaca d'Eusebio di Cesarea in tre lingue Armena, Latina e Greca; opera, di cui erasi perduto il Greco Originale: ne rinvennero essi la versione intera in Armeno fatta anticamente, e la recarono in Latino, cui aggiunsero pubblicandola i frammenti Greci a sommo vantaggio dei Letterati d'Europa.

Raccolsero di più non pochi antichi

Manuscritti Armeni, di cui fornita mostrano la loro Biblioteca, e a quando a quando ne stampano confrontando insieme gli esemplari.

La bellezza e l'esattezza della tipografia Armena riluce particolarmente nella Stamperia di S. Lazzaro. I libri in quella stampati si spacciano per tutta l'Asia; e da quelli non solamente la Nazione Armena viene istruita ed illuminata, ma di più la Congregazione Mechitaristica ritrae alcun mezzo pel suo mantenimento.

Acquistò Essa dopo la morte del suo Fondatore alcune terre nello stato Veneto, coi frutti delle quali, e di alcuni Capitali in addietro investiti nella Veneta Zecca e provvede a se stessa, e gratuitamente sostiene la educazione degli Armeni giovanetti. Di quà avvenne, che non recando tale Congregazione aggravio al Pubblico, an-

zi in alcuna maniera giovamento apportando coll'uso de' suoi proventi, e colla sua opera ad altrui prò non meno, che al conservamento dell' Isola di S. Lazzaro, ottenne di essere sotto qualunque Governo riguardata con occhio parziale, e favorevole. Di fatti nell'anno 1810. allorchè le altre Regolari Famiglie vennero soppresse nel Regno Italico, li Mechitaristi di S. Lazzaro in virtù di un particolar Decreto rimasero nell'antica loro condizione.

Alla venustà sì propria del Convento e Chiesa di S. Lazzaro aggiunge in ora distinto fregio la nuova Sagrestia, ed il nuovo Gabinetto de' Codici Armeni, e di molti strumenti di fisica esperimentale (l'uno e l'altro eretti l'anno 1816 dalla liberalità del Signor Alessandro Raphael Cavalier Armeno, e gran Benefattore di essa Congregazione).

Nella Chiesa fra gli altri quadri bello è particolarmente quello della Madonna copiato in Roma da certo Giovanni Emir dall'originale di Sassoferato famoso Pittore.

Nell'atrio della Chiesa vi sono alla muraglia appoggiati due bellissimi Monumenti, l'uno antico, e l'altro nuovo. Sul vecchio senza alcuna data leggesi questa Iscrizione Latina con caratteri Gotici:

*Hoc probus, et sapiens ortus de prole
Zuchola*

*Clauditur in Tumulo, cui Constantinus
in Urbe*

*Nomen erat, Lazari Curator, amator,
et almi*

*Compatiens inopum Domini sub honore
Superni.*

Sul nuovo eretto l'anno 1816 dal medesimo Cavaliere Raphael che è an-

cora vuoto (e lo sia a più lustri) vi si scorge nel mezzo la sua Arma, ed il suo nome scritto in caratteri Armeni.

Nel Refettorio vi è di fronte un ben disegnato quadro rappresentante la Cena del Nostro Signore opera di Pietro Novelli Veneto ad imitazione degli Originali di Rafaele d'Urbino, e di Leonardo da Vinci.

Nella Libreria i tre quadri della volta sono lavoro di Francesco Zugno Veneziano.

L'anno 1815. S. M. I. R. A. l'Imperatore d'Austria Francesco I. onorando di sua presenza il Convento di S. Lazzaro, e vedutane l'angusta estensione permise ai Mechitaristi di estendere la loro isola; ed in ora alla parte settentrionale di quella s'alza tra l'acque un ampio tratto di terreno, che si va coltivando.

La Congregazione di Mechitar ben-

chè non estesa, si pregia della corrispondenza letteraria co' paesi li più remoti.

In questi ultimi anni acquistò Essa un Ospizio in Roma: ed il Sig. Samuel Murat ricchissimo Armeno lasciò nel suo Testamento una somma considerabile, per cui coll'opera, e sotto la direzione dei Mechitaristi di S. Lazzaro dovrà stabilirsi in Europa un Collegio ad educamento della gioventù Armena povera, ed orfana.

ANNO TAZIONI.

¹ L'Abecedario, la Grammatica, la Rettorica, gli Elementi delle Matematiche, la Grammatica Latina, il Corso di Filosofia, di Teologia e di Morale, parecchie raccolte di pensieri Cristiani, sulle Virtù e Vizj, della vera perfezione e la Dottrina Cristiana nelle lingue Armene letterale e volgare, ed in Turco, molti Cantici ed Inni spirituali, non che la spiegazione del libro dell'Ecclesiaste, e della Sapienza, la quale però non potè compiere essendo stato prevenuto dalla morte.

² Per l'addietro ogni libro veniva stampato in Venezia.

*Tip. ed Edit. li Monaci Armeni
di S. Lazzaro in Venezia.*

1. - 4.9 -

u\$

